

บทที่ 7

ยุโรปในคริสต์ศตวรรษที่ 19

สาระสำคัญ

1. ศึกษาความหมาย สาเหตุและผลของการปฏิวัติอุตสาหกรรม
2. ศึกษาบทบาทของลัทธิชาตินิยม และจักรวรรดินิยมในคริสต์ศตวรรษที่ 19
3. ศึกษาสาเหตุ ผล และเหตุการณ์สืบเนื่องสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง สงครามโลกครั้งที่สอง และสงครามเย็น

การเรียนรู้เรื่องอารยธรรมยุโรปก่อนหน้าสมัยการปฏิวัติอุตสาหกรรมมีผลอย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจเรื่องอารยธรรมโลก เพราะผลจากอารยธรรมนั้นได้มีผลแผ่กระจายไปถึงดินแดนส่วนอื่น ๆ ตั้งแต่ยุคการแสวงหาอาณานิคมและการเดินเรือยุคแรก แต่ภายหลังจากปฏิวัติอุตสาหกรรมแล้ว การเผยแผ่แนวคิด วัฒนธรรมและการติดต่อสื่อสารถึงกันจะยิ่งขยายแนวทางกว้างและมีลักษณะเป็นสากลยิ่งขึ้นจนอาจกล่าวได้ว่าการผสมผสานอารยธรรมตะวันออกกับตะวันตกมีความกลมกลืน จนมีลักษณะเป็นอารยธรรมของโลกและเป็นลักษณะวัฒนธรรมที่เป็นรูปแบบในปัจจุบัน

ยุโรปได้ผ่านพ้นยุคเมตเตอร์นิกหรือยุคอนุรักษนิยมมาจนเมื่อเมตเตอร์นิก หมดอำนาจใน ค.ศ. 1848 ได้เกิดเหตุการณ์สำคัญคือการเคลื่อนไหวของฝ่ายเสรีนิยมและชาตินิยมใหม่ที่ประสบความสำเร็จอย่างงดงามคือการรวมชาติอิตาลีกับการรวมชาติเยอรมนี

ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดลักษณะใหม่ในสังคมมนุษย์คือ การปฏิวัติอุตสาหกรรมที่มีผลอย่างยิ่งต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมของมนุษย์ โดยนักประวัติศาสตร์เศรษฐกิจคือผู้ที่กำหนดให้ใช้เรียกการเปลี่ยนแปลงหลายอย่างที่เกิดขึ้นว่า “การปฏิวัติ” ในตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 หมายถึง การเปลี่ยนแปลงและการประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ ทางเทคโนโลยีและเศรษฐกิจในช่วงระหว่าง ค.ศ. 1760-1830 เริ่มจากการปฏิวัติที่มีผลต่อระบบ

เศรษฐกิจในอังกฤษจากการทอผ้าด้วยมือเป็นการใช้เครื่องจักร ความก้าวหน้าและการขยายตัวของอุตสาหกรรมเหล็ก การใช้พลังงานเครื่องจักรไอน้ำ การผลิตสินค้าด้วยระบบโรงงาน ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทำให้ลักษณะสังคมเกษตรกรรมตอนกลางคริสต์ศตวรรษที่ 18 ถูกเปลี่ยนสภาพเป็นสังคมอุตสาหกรรมในราวกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19¹

ระยะเริ่มต้นการปฏิวัติอุตสาหกรรมในอังกฤษจะอยู่ใกล้เคียงยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (ค.ศ. 1300-ค.ศ. 1500) เมื่อเริ่มมีการเกษตรแบบล้อมรั้ว และมีการอพยพแรงงานจากชนบทเข้าสู่เมืองมากขึ้น ชีวิตคนเมืองเกิดขึ้นพร้อมกับการใช้เครื่องจักรกล แต่ไม่ได้ก่อให้เกิดปัญหาร้ายแรงในสังคมจนถึงยุคเหล็กกล้าในตอนกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 ได้สร้างผลกำไรมากพอที่จะทำให้ได้แก้ปัญหาในสังคมอุตสาหกรรมรุนแรงขึ้น การปฏิวัติได้เริ่มขึ้นในอังกฤษแล้วจึงแพร่ขยายไปทั่วภาคพื้นยุโรปและถึงอเมริกา

การปฏิวัติอุตสาหกรรม

1. ความหมาย

คำว่า “การปฏิวัติอุตสาหกรรม” หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจจากสังคมเกษตรกรรมและการค้าแบบเก่ามาเป็นสังคมอุตสาหกรรมใหม่ ซึ่งใช้เครื่องจักรกลแทน เป็นการเปลี่ยนแปลงการผลิตขึ้นพื้นฐานที่อาจให้คำนิยามง่าย ๆ ว่า “เป็นการประดิษฐ์เครื่องจักรเพื่อใช้ทดแทนแรงงานมนุษย์ มีพัฒนาการของรูปแบบใหม่ ๆ ของกำลัง เช่น น้ำไอน้ำ ไฟฟ้า น้ำมันและต่อมาคือพลังงานปรมาณู มีการเพิ่มผลผลิต การใช้แร่ธาตุและโลหะ เช่นถ่านหิน เหล็ก เหล็กกล้า และอลูมิเนียม ปรับปรุงวิธีการขนส่งและคมนาคม การผลิตสินค้าจำนวนมาก โดยการเพิ่มทั้งจำนวนและประเภทของสินค้า เมื่อเกิดโรงงานอุตสาหกรรมในเมืองทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายประชากรจากชนบทเข้ามาอยู่ในเขตเมืองด้วย

ความเจริญเติบโตที่สำคัญอย่างหนึ่งคือลัทธิทุน เนื่องจากความจำเป็นในการจัดหาเงินทุนเพื่อการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรม ทำให้เกิดชนชั้นใหม่ คือชนชั้นกลาง (Bourgeoisie) ที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจสูงมากจนเกือบจะเป็นอภิสิทธิชนใหม่ในสังคมที่มีอิทธิพลไม่น้อยกว่าขุนนางในสมัยฟิวทัล และการเปลี่ยนแปลงที่เห็นชัดเจนมากที่สุดคือการเปลี่ยนแปลงการผลิตจากการผลิตในครัวเรือนมาเป็นการผลิตโดยเครื่องจักรและวิธีวิทยาศาสตร์ก้าวหน้า

¹ ยุทธ ศักดิ์เดชยนต์ (แปล), เกอร์ฮาร์ด เลนส์กี (แต่ง), มนุษย์กับสังคม ความรู้เบื้องต้นตามแนวสังคมวิทยาหมาก (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, พ.ศ. 2526), หน้า 108.

ระบบโรงงานได้เข้ามาแทนที่การผลิตในครัวเรือน (domestic system) ซึ่งได้พัฒนาในอังกฤษตั้งแต่ตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 16 เป็นวิธีใหม่ที่นักธุรกิจจะส่งวัตถุดิบ เช่น ขนแกะไปยังบ้านคนงาน ครั้นแล้วคนงานจะผลิตเป็นวัตถุดิบสำเร็จรูป เช่น เป็นเสื้อผ้า หรือผ้าห่ม ส่งกลับมายังผู้ค้า ส่วนคนงานจะรับค่าจ้างเป็นรายอาทิตย์ ระบบนี้ค่อนข้างล่าช้าจนเมื่อประชากรมากขึ้นไม่สามารถผลิตได้ทันความต้องการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับสิ่งทอ จึงจำเป็นต้องมีการเคลื่อนไหวเพื่อสามารถผลิตได้เร็วขึ้นคือ การเปลี่ยนเป็นระบบโรงงานดังกล่าวแล้ว

ชนชั้นที่ควบคุมเศรษฐกิจในระบบโรงงานคือ ชนชั้นกลางที่อาจมีขุนนางเก่ามาร่วมด้วย ส่วนผู้ใช้แรงงานคือชนชั้นกรรมาชีพ (proletariat) ที่ต่อมาได้รวมพลังกันต่อรองกับนายทุนที่นับวันจะเอารัดเอาเปรียบมากขึ้น จนทำให้คริสต์ศตวรรษที่ 19 ถูกเรียกว่าเป็นยุคแห่งการเอารัดเอาเปรียบและกระหายหิว (Age of Exploitation or Century of Greed)²

2. สาเหตุของการปฏิวัติ

การปฏิวัติอุตสาหกรรมเกิดขึ้นด้วยสาเหตุต่อเนื่องหลายประการ คือ

- 1) การปฏิวัติทางการค้า (The Commercial Revolutions: ค.ศ. 1500-1650) คือ การพัฒนาทางเศรษฐกิจของยุโรปนานาใหญ่สืบเนื่องจากยุคแห่งการค้นพบและสำรวจ
- 2) กระบวนการผลิตพัฒนาขึ้นได้เนื่องจากผลงานใหม่ที่ได้จากการปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์
- 3) จำนวนประชากรในยุโรปเพิ่มขึ้นมาก คือ จาก 140 ล้านคน ใน ค.ศ. 1750 เป็น 188 ล้านคน ใน ค.ศ. 1800 เป็น 266 ล้านคนใน ค.ศ. 1850 เป็น 401 ล้านคน ใน ค.ศ. 1900
- 4) ความสามารถในการเพิ่มทุนของนักลงทุน
- 5) การปฏิวัติทางการเมืองคริสต์ศตวรรษที่ 17 และ 18 ในอังกฤษและฝรั่งเศสทำให้ชนชั้นกลางมีอำนาจมากขึ้นและกลายเป็นผู้นำการปฏิวัติอุตสาหกรรม

3. การปฏิวัติอุตสาหกรรมเริ่มต้นในอังกฤษ เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างช้า ๆ สืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน เห็นได้ชัดในอังกฤษ เพราะความพร้อมที่เห็นภาพโดยรวมได้แก่ ทุน (Capital) จากการที่พ่อค้าอังกฤษมั่งคั่งขึ้น ตั้งแต่สมัยการปฏิวัติทางการค้า ตลาด (Market) คือดินแดนในเอเชียและอเมริกา วัตถุดิบ (Raw Materials) ที่จัดหาได้ง่ายในประเทศ เช่น

² Edward D' Cruz, *A Survey of World Civilization* (Bombay 1 : Lalvani Publishing House, 1970), pp. 258-261.

เหล็ก และถ่านหิน กำลังคน (Manpower) ของอังกฤษมีพร้อม เนื่องจากระบบทาสติดที่ดิน (Serfdom) กับสมาคมช่าง (guilds) เชื่อมลง คนงานจึงสามารถย้ายจากที่นามาทำงานในโรงงานได้ นอกจากทำงานในที่ดินแล้ว ยังอาจเป็นกลาสีเรือสินค้า (Merchant Marine) ขนาดใหญ่ขนวัตถุดิบจากอาณานิคม และส่งสินค้าสำเร็จรูปไปขายได้

ทั้งนี้อาจสรุปเป็นเหตุผลที่ชัดเจนยิ่งขึ้นคือ

- 1) อังกฤษมีแหล่งถ่านหินและเหล็กจำนวนมาก
- 2) อุตสาหกรรมทอผ้าคืออุตสาหกรรมที่ได้เริ่มมีการปฏิวัตินั้นเริ่มในอังกฤษอยู่แล้ว
- 3) ชาวอังกฤษเป็นผู้เริ่มการพัฒนาเทคโนโลยีและการประดิษฐ์ เป็นมหาอำนาจชั้นนำทางเรือและเป็นเจ้าของอาณานิคมหลายแห่ง
- 4) ชนชั้นกลางของอังกฤษเพิ่มจำนวนขึ้นเร็วมาก แรงงานราคาถูกเพราะชาวไร่ว่างงานมากจึงพากันหลั่งไหลเข้ามาสู่ย่านอุตสาหกรรม
- 5) สถาบันการเงินที่มั่นคงของอังกฤษทำให้สามารถเพิ่มทุนในโรงงานอุตสาหกรรมได้หลายประเภท
- 6) หลายประเทศในยุโรปยังไม่พร้อมสำหรับการเริ่มงานอุตสาหกรรมภายในประเทศภายหลังสมัยสงครามนโปเลียน

4. การเริ่มปฏิวัติอุตสาหกรรม

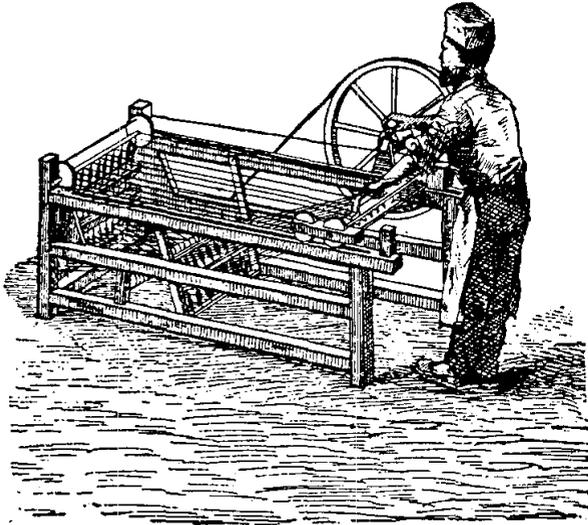
4.1 อุตสาหกรรมทอผ้า

การปฏิวัติอุตสาหกรรมเริ่มจากการประดิษฐ์เครื่องจักรเพื่อใช้ในอุตสาหกรรมทอผ้าคือ

- 1) จอห์น เคย์ (John Kay) ประดิษฐ์ที่กระตุก (Flying shuttle) ใน ค.ศ. 1773 ช่วยให้ลดคนทอจาก 2 คน เหลือเพียงคนเดียวทั้งยังทอผ้าได้เร็วกว่าเดิมและมีผืนกว้างกว่าเดิม
- 2) เจมส์ ฮาร์กรีฟ (James Hargreaves) คิดเครื่องปั่นด้าย ค.ศ. 1764 ช่วยให้ได้ผลผลิตเพิ่มเป็น 8 เท่า ของเดิม
- 3) เซอร์ ริชาร์ด อาร์คไรท์ (Sir Richard Arkwright) ประดิษฐ์เครื่องปั่นด้ายมีคุณภาพดีขึ้นใน ค.ศ. 1769 เรียกว่า “Water frame”
- 4) แซมมวล ครอมป์ตัน (Samuel Crompton) ประดิษฐ์เครื่องปั่นฝ้าย (spinning

mule) ค.ศ. 1779 ทำด้ายละเอียด และงดงามกว่าเดิม

5) **เอ็ดมันด์ คาร์ทไรท์ (Edmund Cartwright) ประดิษฐ์หูกทอผ้า (Power loom) ใน ค.ศ. 1785**

เครื่องปั่นด้าย (Spinning Jenny)
ของเจมส์ ฮาร์กรีฟ
(ที่มา : Donald Kagan et al., The
Western Heritage Since 1648)

6) **เอลิ วิทนี (Eli Whitney) ประดิษฐ์เครื่องแยกเมล็ดฝ้าย (Cottongin) ค.ศ. 1792**

4.2 **อุตสาหกรรมเหล็ก เหล็กกล้า และถ่านหิน** มีผลงานของอับราฮัม ดาร์บี้ (Abraham Darby) ใน ค.ศ. 1709 นำถ่านหินมาอัดแท่งเพื่อใช้ได้ดีและสะดวกขึ้น เฮนรี คอร์ท (Henry Cort) พบวิธีหลอมเหล็กใน ค.ศ. 1784 ทำให้สามารถรีดเหล็กเป็นแผ่น แล้วนำมาดัดให้โค้งงอได้ตามความต้องการ รวมทั้งงานของเซอร์ ฮัมฟรีย์ เดวี (Sir Humphrey Davy) คือ การประดิษฐ์ตะเกียงนิรภัยเพื่อใช้ในเหมืองแร่

4.3 การปรับปรุงทางเกษตร

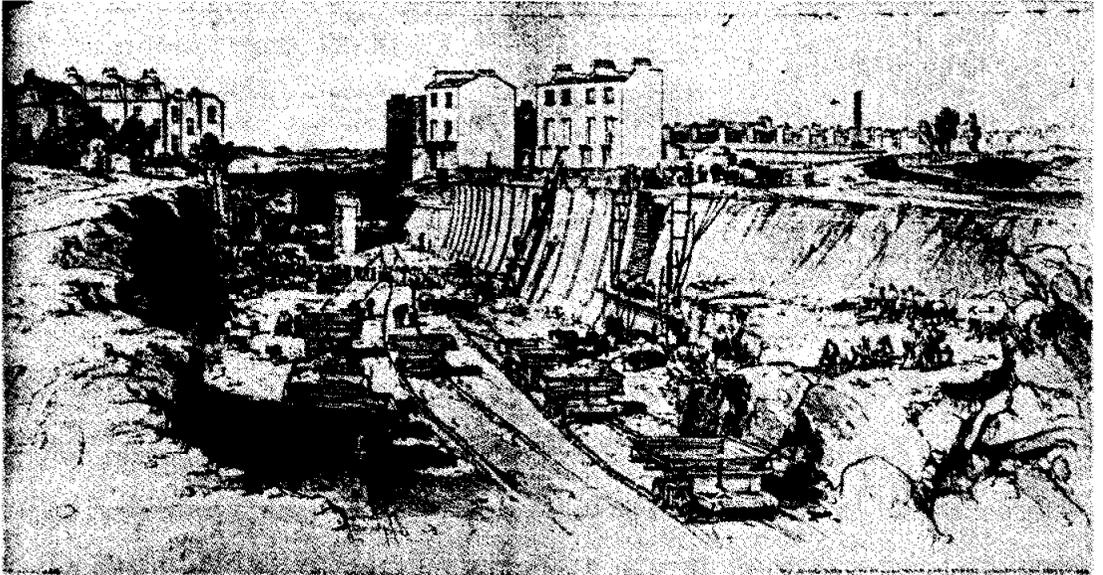
การปรับปรุงด้านเกษตรกรรม คือ ผลงานของเจโทร ทัล (Jothro Tull : 1674-1741) ปรับปรุงการปลูกพืชเป็นร่อง ๆ ดูแลกำจัดวัชพืช ส่วนชาร์ล เทนเชนด์ (Charles Townsend : 1674-1738) คิดวิธีบำรุงที่ดิน การหมุนเวียนพืชผลในแปลงและบุคคลที่สนใจในเรื่องการผสมพันธุ์สัตว์ คือ โรเบิร์ต เบคเวล (Robert Bakewell : 1725-1795)

4.4 การขนส่ง

ในอังกฤษเริ่มใช้คลองเพื่อการขนส่งใน ค.ศ. 1761 มีการสร้างถนน “แมคอาดัม” (Macadam roads) ใน ค.ศ. 1815 เป็นถนนแบบพื้นอัดแข็งมีทางระบายน้ำ

เรือไอน้ำหรือเรือกลไฟของจอห์น ฟิทช์ (John Fitch) ค.ศ. 1787 แต่เรือที่สามารถใช้ได้ดีและมีผลเชิงพาณิชย์ด้วยคือเรือของฟุลตัน (Robert Fulton) ใน ค.ศ. 1807 เริ่มเดินเรือในแม่น้ำฮัดสันสหรัฐอเมริกา

ผู้ประดิษฐ์หัวรถจักร คือ จอร์จ สตีเฟนสัน (George Stephenson) ค.ศ. 1814 ในอังกฤษ และหัวรถจักรไอน้ำของริชาร์ด เทรวิทช์ (Richard Trevithick) กับรางรถไฟที่ สตีเฟนสันทำได้เสร็จสมบูรณ์ใน ค.ศ. 1825

การวางรางรถไฟเชื่อมเมืองต่าง ๆ ในยุโรป

ในภาพคือการสร้างรางรถไฟที่เมืองแคมเดน (Camden) กรุงลอนดอน
(ที่มา : Donald Kagan et al., The Western Heritage Since 1648)

5. การแพร่ขยายการปฏิวัติอุตสาหกรรม

การปฏิวัติอุตสาหกรรมแพร่หลายไปเบลเยียมภายหลัง ค.ศ. 1815 กลายเป็นประเทศแรกบนภาคพื้นทวีปที่ดำเนินการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างเต็มรูปแบบ ต่อมาคือฝรั่งเศสที่จะเริ่มต้นการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างช้า ๆ เยอรมนีภายหลัง ค.ศ. 1850 พัฒนาอย่างช้า ๆ เช่นเดียวกันจนถึง ค.ศ. 1871 จึงเปลี่ยนแปลงเร็วขึ้นถึง ค.ศ. 1914 เยอรมนีจึงกลายเป็นประเทศที่ก้าวหน้าทางอุตสาหกรรมมากที่สุดและนำอังกฤษด้วย

รัสเซียมีการปรับปรุงอุตสาหกรรมช้ามากจนถึงช่วงทศวรรษที่ 1890 ส่วนสหรัฐอเมริกาจะเริ่มต้นภายหลังสงคราม ค.ศ. 1812 จนถึงสมัยเริ่มต้นสงครามกลางเมือง การอุตสาหกรรมของสหรัฐอเมริกาจึงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว (1860-1890) สหรัฐกลายเป็นประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้าที่สุดของโลก

6. ผลของการปฏิวัติอุตสาหกรรม

- 1) การเพิ่มรูปแบบของผลิตภัณฑ์จากการแบ่งชิ้นส่วนผลิตและการมีแรงงานที่ชำนาญเฉพาะอย่าง
- 2) การเพิ่มโรงงานและเมืองอุตสาหกรรมทำให้มีการเคลื่อนย้ายประชากรจากชนบทเข้ามาสู่เมืองมากขึ้น
- 3) มีการปรับปรุงการคมนาคมและการขนส่งดีขึ้น
- 4) มีการแบ่งชนชั้นในสังคมระหว่างนายทุนและผู้ใช้แรงงาน
- 5) ชนชั้นนายทุนใหม่จะเข้ามาแทนที่ขุนนางเจ้าของที่ดินของยุโรปที่จะมีอิทธิพลทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม จากการเป็นเจ้าของโรงงานอุตสาหกรรม พ่อค้าและนายธนาคาร
- 6) การเกิดระบบเศรษฐกิจใหม่คือ การเน้นความร่วมมือกันทางเศรษฐกิจ การค้า การผูกขาด และการทำความตกลงทางการค้าระหว่างประเทศ
- 7) เริ่มสมัยจักรวรรดินิยมใหม่ (ค.ศ. 1870-1914)
- 8) กำเนิดลัทธิสังคมนิยม (socialism)

ผลสะท้อนทางปัญญาจากการปฏิวัติอุตสาหกรรม

ความเข้าใจเรื่องเศรษฐกิจของอังกฤษตั้งแต่รัชสมัยพระเจ้าเฮนรีที่ 8 นั้น เป็นไปตามแนวทางของลัทธิพาณิชย์ชาตินิยม คือ รัฐบาลจะต้องเป็นผู้ควบคุมเศรษฐกิจเพื่อแสวงหาทองและเงินมาเพิ่มค่าเงินหมุนเวียนในท้องตลาด ซึ่งทัศนะนี้ไปกันไม่ได้เลยกับระบอบทุนนิยมอุตสาหกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งตามทฤษฎีของอดัม สมิท (Adam Smith) ที่ถือนโยบาย “laissez-faire” หรือนโยบายปล่อยเสรี หมายถึงการที่รัฐบาลจะไม่เข้าไป “ยุ่งเกี่ยว” การดำเนินการค้าและธุรกิจของนายทุน รัฐบาลจะต้องไม่ทำให้นายทุนต้องเกิดกังวลกับกฎเกณฑ์ข้อบังคับต่าง ๆ เพราะพ่อค้าและนายทุนย่อมจะมีวิธีการของตนเอง และสามารถควบคุมทรัพยากรธรรมชาติทั้งโลก เพื่อความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจได้ ผู้ผลิตและนายทุนเชื่อในหลักธรรมชาติ

อดัม สมิท (Adam Smith) : ค.ศ. 1723-1790
แสดงทัศนะว่าบุคคลควรมีโอกาสแสวงหา
กำไรของตนทางเศรษฐกิจ โดยไม่ถูกควบคุม
ด้วยกฎเกณฑ์การค้าแบบพาณิชย์นิยม
(Mercantilism) ผลงานชิ้นสำคัญของท่านคือ
“The Wealth of Nations” (ค.ศ. 1776)
อธิบายว่าถ้าบุคคลมีโอกาสรประกอบ
การเศรษฐกิจตามนโยบายหรือแนวทางของ
ตนเอง ย่อมมีโอกาสผลิตสินค้าดี ๆ กว่า
ถูกจำกัดด้วยลัทธิพาณิชย์นิยม
(ที่มา : Donald Kagan et al., *The Western
Heritage Since 1648*)

คือ สิทธิของมนุษย์ที่จะทำมาหากินด้วยวิธีใดวิธีหนึ่งเพื่อให้ได้เงินมา เศรษฐกิจจึงเป็นเรื่องของ
แต่ละคนที่จะต้องต่อสู้เพื่อความอยู่รอด พวกที่อ่อนแอหรือสู้ไม่ได้จึงควรออกไป ปล่อยให้ผู้ที่
เหมาะสมนั้นดำรงอยู่

ผู้ที่ได้ประโยชน์จากการปฏิวัติอุตสาหกรรมคือคนชั้นกลาง คือผู้ที่ได้มีอิทธิพลทางการเมือง
และได้รับประโยชน์จากผลกำไร คนชั้นสูงยังคงได้รับประโยชน์จากทรัพย์สินที่มีได้ใช้
สินค้าฟุ่มเฟือย แต่ก็สูญเสียทรัพย์สินไปเรื่อย ๆ เพราะไม่รู้จักรักษาการเพิ่มพูนด้วยการลงทุน
ส่วนกรรมกรในโรงงานจะเป็นผู้เสียเปรียบอย่างแท้จริง จากการทำงานยาวนานในโรงงาน
(ประมาณ 16 ชั่วโมง) บ้างก็ต้องลงไปอยู่ในเหมืองถ่านหินที่มืดและอับแสงงานในโรงงาน
อุตสาหกรรมจะรวมไปทั้งผู้หญิงและเด็กซึ่งอายุเพียง 10 ขวบ หรือน้อยกว่านั้น

ความไม่พอใจในสภาพอันแร้นแค้นของกรรมกรทั้งหญิงและเด็กก่อให้เกิดแนวคิด³ ที่
จะปฏิรูปสังคมเพื่อความเป็นธรรมในสังคม ได้แก่ ลัทธิสังคมนิยม (Socialism) มีวัตถุประสงค์
เพื่อป้องกันการเอารัดเอาเปรียบของนายทุน และเจ้าของที่ดิน (Landlord) ต่อคนงาน การ

³ ดู Anatole G. Mazour, *Men and Nations*, pp. 444-449.

การใช้แรงงานเด็ก

ภาพเขียนแสดงการใช้แรงงานเด็กในโรงงานทอผ้าในอังกฤษ มีการใช้สั้เขียนอย่างทารุณ ทำให้นักปรัชญาเศรษฐกิจต้องช่วยกันหาหนทางลดอำนาจนายทุนและปรับปรุงสภาพชีวิตทั่วไปให้ดีขึ้น โดยเฉพาะคาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) เห็นว่าควรกำจัดระบบทุนนิยมทั้งระบบ

(ที่มา : John B. Harrison et al., *A Short History of Western Civilization*)

ป้องกันที่จะได้ผลและยุติธรรมต่อส่วนรวมคือการล้มล้างระบอบการปกครอง ยึดทรัพย์สินสมบัติส่วนตัวซึ่งเป็นพื้นฐานของเรื่องทุนและโอนสมบัติเหล่านั้นให้รัฐครอบครอง และเป็นฝ่ายควบคุมเพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม

รัฐบาลในความคิดของนักสังคมนิยมคือรัฐบาลประชาธิปไตย เพราะหลักการใหญ่ของระบอบประชาธิปไตยเป็นไปเพื่อชนส่วนใหญ่ สมบัติของชาติจึงเป็นสมบัติของประชาชนด้วยผลประโยชน์และผลกำไรต่าง ๆ แทนที่จะตกไปอยู่มือของนายทุน และผู้ให้เช่าซึ่งมีไม่กี่คนจะต้องเป็นของรัฐซึ่งคือประชาชนนั่นเอง ค่าเช่าและดอกเบี้ยต่าง ๆ จะต้องล้มเลิกและรายได้จะเป็นแบบเดียวคือรัฐจ่ายให้ ประชาชนทุกคนจะอุทิศผลิตผลแก่ชุมชนตามความสามารถ ดังนั้นชนชั้นผู้ดีที่นั่งอยู่เฉย ๆ แสวงหากำไรจากค่าเช่าและดอกเบี้ยจึงต้องหมดไปในที่สุด

ถนนเวนท์เวิร์ธ ไวท์ชาเปิล (Wentworth Street, Whitechapel, ในอังกฤษตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 แสดงว่าความมั่งคั่งอย่างมากของคนชั้นกลาง ก่อให้เกิดชนชั้นกรรมมาชีพที่มีสภาพแร้นแค้นและน่าอนาถ

กลุ่มนักสังคมนิยมจะมีแนวความคิดในการเรียกร้องต่างกันไป คือพวกสังคมนิยมยูโทเปีย (Utopian Socialists) จะเรียกร้องเรื่องการสร้างความเท่าเทียมของชนทุกชั้นให้เป็นจริงให้ได้ กลุ่มคริสเตียน โซเชียลลิสต์ (Christian Socialists) และคาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) เรียกร้องคล้ายกันคือ การใช้กำลังร่วมของชนชั้นกรรมาชีพเป็น “revolutionary socialism” ทำให้ปรัชญาเศรษฐกิจเกิดเป็นคู่แข่งกันระหว่างลัทธิทุนนิยม (Capitalism) ได้แก่ “ผลกำไรส่วนบุคคลและทรัพย์สินส่วนบุคคล” เป็นปฏิปักษ์กับอีกฝ่ายหนึ่งคือ “Communism and anarchism” ซึ่งทั้งสองกลุ่มหลังนี้จะต่างดำเนินการของตนเป็นเอกเทศไม่เกี่ยวข้องกัน

1. นักเศรษฐศาสตร์คนสำคัญ

ก. นักเศรษฐศาสตร์คลาสสิก (Classical Economists)

1) **อดัม สมิท (Adam Smith : ค.ศ. 1723-1790)** ได้ชื่อว่า “บิดาของเศรษฐศาสตร์สมัยใหม่” ผู้แต่งเรื่องธรรมชาติและเหตุแห่งความมั่งคั่งของชาติ (Nature and Causes of the Wealth of Nations) ค.ศ. 1776 ส่งเสริมนโยบายการค้าเสรี (laissez-faire) และมีความเชื่อมั่นมากในเรื่องแรงกระตุ้นจากความสนใจส่วนบุคคล ซึ่งใน “Laws of the Market” กล่าวถึงเรื่อง ความสนใจผลกำไรและการแข่งขัน รัฐบาลควรปล่อยให้ตามกลไกของตลาด ในส่วนภาพรวมของตลาดนั้น อดัม สมิท จะมองในแง่ดีตาม “Law of Accumulation” และ “Law of Population”

2) **โทมัส มัลธัส (Thomas Malthus : ค.ศ. 1766-1834)** ชาวอังกฤษ เป็นนักเศรษฐศาสตร์อาชีพคนแรกที่ใช้วิชาสถิติมาประยุกต์เข้ากับอัตราการเกิดของประชากร มีผลงานคือ “An Essay on the Principles of Population as It Affects the Future Improvement of Society” (ค.ศ. 1798) มีงานวิทยานิพนธ์ คือ “Malthusian Doctrine” เรื่องเกี่ยวกับการเพิ่มจำนวนประชากรซึ่งถ้าไม่มีการตรวจสอบจะมีอัตราเพิ่มขึ้น (ตามหลักเรขาคณิต) มากกว่าหนทางในการดำรงอยู่ (ตามหลักคณิตศาสตร์) ซึ่งผลก็คือจะมีประชากรเพิ่มขึ้นเป็น 2 เท่า ในทุก 25 ปี

การตรวจเพื่อควบคุมทำได้ 2 วิธี คือ

ก) Positive Checks คือการเกิดสงคราม โรคภัยไข้เจ็บ โรคระบาดและทุพภิกขภัย

ข) Preventive Checks คือ การแต่งงานให้ช้าลงและการคุมกำเนิดด้วยวิธีใดวิธีหนึ่งที่ไม่ผิดหลักศาสนา

3) เดวิด ริคาร์โด (David Ricardo : ค.ศ. 1772-1823) เป็นนักเศรษฐศาสตร์ชาวอังกฤษเช่นเดียวกัน ผู้ก่อตั้งโรงเรียนเศรษฐศาสตร์คลาสสิกมีแนวความคิดเห็นแบบเดียวกับอดัม สมิท ในเรื่องการปล่อยเสรี เขากล่าวว่าค่าจ้างนั้นได้อธิพลมาจากกฎธรรมชาติคือจะไม่สามารถเพิ่มให้สูงขึ้นจนเกินความจำเป็นที่จะดำรงอยู่ เพราะถ้าค่าจ้างสูงขึ้นคนก็จะเข้ามาแย่งกันทำ ค่าจ้างก็จะลดลงเอง ผลงานของริคาร์โด คือ “Theory of Rents” และ “Theory of Labor’s Wages” ส่วนใหญ่แล้วริคาร์โดมุ่งต่อต้านพวกขุนนางเจ้าของที่ดิน

ข. นักเศรษฐศาสตร์เสรีนิยม (Liberal Economists)

1) เจอโรมี เบนธัม (Jeremy Bentham : ค.ศ. 1748-1832) “Utilitarianism” เชื่อในทัศนะสองอย่างคือ “Utility” คือการตัดสินใจคุณค่าของสิ่งของและสถาบันด้วยการคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยและ “Happiness” คือความพอใจ คือความไม่เจ็บป่วย เมื่อการลงโทษหมายถึงการทำให้เจ็บจึงถือว่าเป็นสิ่งเลวร้ายจึงไม่ควรให้มีการลงโทษกัน และเมื่อใดที่คนส่วนใหญ่ถูกคุกคามโดยคนส่วนน้อยเมื่อนั้นรัฐบาลจะต้องเข้าไปช่วยเหลือ

2) จอห์น สจ๊วต มิลล์ (John Stewart Mill : ค.ศ. 1806-1873) เป็นนักเสรีนิยมประชาธิปไตย มีแนวคิดอยู่กึ่งกลางระหว่างลัทธิทุนนิยมและสังคมนิยม มีผลงานคือ “On Liberty” เป็นประกาศต่อต้านการใช้อำนาจปกครองสูงสุดทุกชนิดและเห็นควรกับการเชื่อถือปัจเจกชนกับการตัดสินใจของคนส่วนน้อยด้วย

ค. นักเศรษฐศาสตร์ยูโทเปีย (Utopian Socialists)

1) โรเบิร์ต โอเวน (Robert Owen : ค.ศ. 1771-1858) ผู้ก่อตั้งลัทธิสังคมนิยมอังกฤษ เป็นชาวเวลส์ ได้เสนอการปรับปรุงอนามัยโรงงาน สร้างบ้านพักคนงานเพิ่มค่าจ้างและลดชั่วโมงทำงานเป็นต้น

โอเวนเสนอการก่อตั้งชุมชนเป็นเจ้าของและร่วมกันใช้เครื่องมืออุปกรณ์ที่เป็นปัจจัยการผลิต และท่านผู้นี้ยังเสนอความคิดด้วยว่า ถ้าปรับปรุงสิ่งแวดล้อมให้ดีแล้วมนุษยชาติจะดีด้วย

2) เซนต์-ซิมอน (Saint-Simon : ค.ศ. 1760-1825) เป็นบิดาของลัทธิสังคมนิยมฝรั่งเศส เชื่อถือในปรัชญาภราดรภาพของมนุษย์

3) ชาร์ล ฟूरีเออร์ (Charles Fourier : ค.ศ. 1772-1837) มีความเชื่อในเรื่องการยกย่องฐานะของชนชั้นกรรมมาชีพ

2. ทฤษฎีการเมือง

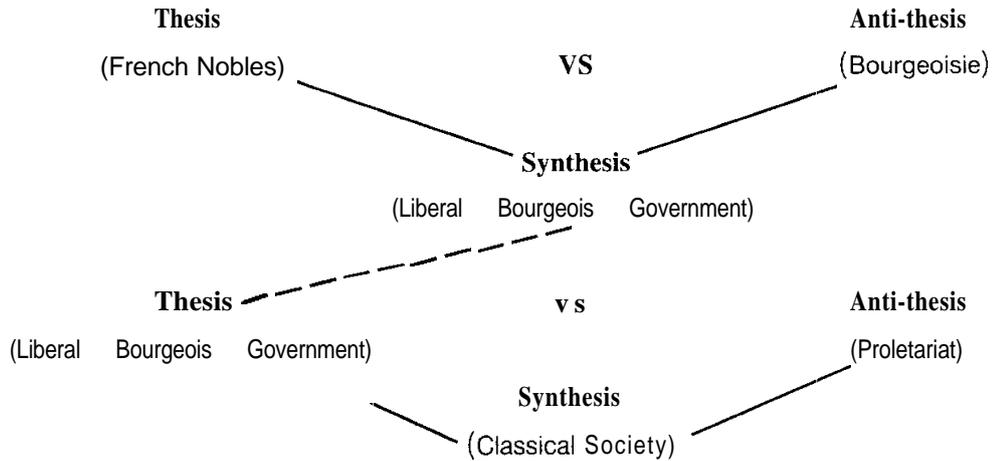
1) สังคมนิยมคริสเตียน (Christian Socialism)

เป็นขบวนการที่เริ่มในประเทศอังกฤษใน ค.ศ. 1848 เนื่องจากเชื่อว่าความเลวร้ายของสังคมนิยมอุตสาหกรรมนั้นแก้ได้ด้วยการใช้หลักศาสนาคริสต์โดยเฉพาะคือการใช้หลักภราดรภาพ ผู้ก่อตั้งขบวนการนี้คือ เฟรเดอริก เดอนิสัน มอริซ (Frederick Denison Maurice) ผู้สนใจในการศึกษาเพื่อมวลชน และผู้นำลัทธินี้ที่เป็นที่รู้จักกันดีคือนักเขียนนวนิยายชื่อ ชาร์ล คิงสเลย์ (Charles Kingsley : ค.ศ. 1819-1875) เขียนเรื่อง “Alton Locke” และ “Yeast”

2) สังคมนิยมปฏิวัติ (The Revolutionary Socialism) ของ คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx : ค.ศ. 1818-1883) ผู้ได้ชื่อว่า “ศาสดาพยากรณ์ของชนชั้นกรรมาชีพ” (Prophet of the Proletariat)

มาร์กซ์ได้รับอิทธิพลจาก “วิภาษวิธี” (dialectic) ของเฮเกล แต่มาร์กซ์ได้เปลี่ยนจากวิภาษวิธีแบบจิตนิยมของเฮเกลมาเป็นวิภาษวิธีแบบวัตถุนิยม เฮเกลกล่าวถึงเรื่องการเปลี่ยนแปลงจิตสำนึกของมนุษย์ แต่มาร์กซ์จะกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางวัตถุแทนที่ และยืนยันว่าระบบทุนนิยมตั้งอยู่บนพื้นฐานของการกดขี่และเอารัดเอาเปรียบจึงต้องพยายามเรียนรู้ประวัติศาสตร์เพื่อขจัดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในแบบทุนนิยม และต่อสู้เพื่อระบอบสังคมนิยมงานเขียนที่สำคัญคือ “Das Kapital” และ “The Communist Manifesto”

มาร์กซ์และเฮเกลร่วมกันเขียน “The Communist Manifesto” ใน ค.ศ. 1848 ซึ่งต่อมาได้มีอิทธิพลทั้งทางเศรษฐกิจและการเมือง แม้ผู้แต่งจะเป็นนักสังคมนิยมแห่งคริสต์ศตวรรษที่ 19 แต่ผลงานของเขาทำให้สาวกต่อมานิยมเรียกลัทธิของตนว่าลัทธิคอมมิวนิสต์ มากกว่าจะเรียกว่าลัทธิสังคมนิยม เพราะต้องการกำหนดลักษณะลัทธิของตนให้แตกต่างจากพวกยูโทเปีย และสังคมนิยมคาทอลิก มาร์กซ์จะลากเส้นแสดงการเคลื่อนไหวของกลุ่มโดยเริ่มจากสมัยการปฏิวัติฝรั่งเศสไปจนถึงสังคมที่ปราศจากการแบ่งชั้นวรรณะอีกต่อไปคือ

3) อนาธิปไตย (Anarchism)

เป็นขบวนการปฏิกริยาต่อต้านระบบนายทุนที่มีแนวความคิดรุนแรงกว่าสังคมนิยมมาก เพราะสังคมนิยมจะเน้นที่การรวมกลุ่ม แต่อนาธิปไตยจะทำลายอำนาจทุกชนิด ทั้งความคิดเรื่องการปกครองโดยรัฐ ระเบียบประเพณี และระบบชนชั้นเหล่านี้จะต้องไม่มีเหลืออีกในโลกนี้ ทั้งนี้เพราะกลุ่มอนาธิปไตยมีความเชื่อว่าทุกรัฐบาลล้วนกดขี่ ผู้ที่เริ่มทฤษฎีใหม่นี้คือวิลเลียม กอดวิน (William Godwin : ค.ศ. 1756-1836) ผู้เขียนเรื่อง “Political Justice” ใน ค.ศ. 1793

ปีแอร์ พรูดอง (Pierre Proudhon : ค.ศ. 1809-1865) ได้ชื่อว่าเป็น “Father of Anarchism” เพราะเป็นคนที่ตั้งชื่อ “Anarchist” ขึ้นหนังสือที่ทํานผู้นี้พิมพ์ขึ้นคือ “What is Property” ใน ค.ศ. 1840 อธิบายว่าทรัพย์สินสมบัติคือโจรเพราะแม้สมบัติจะเป็นของมีราคาที่เกิดขึ้นด้วยแรงงานของตน แต่คนเหล่านั้นกลับไม่ได้รับการกำหนดคุณค่าโดยเท่าเทียมกัน พรูดองพยายามเสนอระบบสหกรณ์เพื่อประกันผลประโยชน์การลงแรงของกรรมกรและจะต้องล้มล้างการดำเนินการโดยรัฐ เพื่อให้ทุกคนได้ทำงานร่วมกันและได้ผลประโยชน์เท่ากัน แม้แต่สถาบันศาสนาก็ควรจะยกเลิกไป เพราะมนุษย์ย่อมสามารถปรับตัวเองให้เป็นคนดีได้ด้วยตัวเองด้วยการศึกษาโดยไม่จำเป็นต้องใช้กำลังพรูดองกลายเป็นปฏิปักษ์สำคัญของมาร์กซ์ในเวลาต่อมา

ไมเคิล บูกานิน (Mikhail Bakunin : ค.ศ. 1814-76) ผู้ก่อตั้งขบวนการอนาธิปไตย (anarchist movement) เสนอให้มีการ “กำจัดระบอบการปกครองทุกระบอบ” และกลายเป็นศัตรูของมาร์กซ์ในเวลาต่อมาเช่นเดียวกัน บูกานินเชื่อว่าความสำเร็จจะเกิดได้ด้วย

การใช้กำลังเท่านั้น โดยเฉพาะในเรื่องของเศรษฐกิจ อาจต้องใช้การก่อการร้ายการสไตรค์ การใช้ระเบิดสังหาร พวกอนาร์คิสต์จึงมีหลัก “การทำลาย การขู่ขวัญ การไม่ผ่อนปรน เมตตาค่อยนายทุน” การประดิษฐ์ด้วยมือ กระบวนการนี้จะเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างช้า ๆ ไม่ได้หมายถึงการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วดังที่ใช้คำว่า “ปฏิวัติ” แต่คำว่า “ปฏิวัติ” จะหมายถึงการปฏิวัติสังคม การเมืองและเศรษฐกิจอย่างจริงจังมากกว่า⁴

ความหมายที่ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงจากการใช้มือมาเป็นเครื่องจักร ได้แก่ พัฒนาการใช้เครื่องจักรไอน้ำของเจมส์ วัตต์ (James Watt) ใน ค.ศ. 1769 ซึ่งพัฒนามาจากงานประดิษฐ์ของโทมัส นิวคอมัน (Thomas Newcomen) ใน ค.ศ. 1708 จนสามารถนำมาใช้ในงานอุตสาหกรรมได้ ระบบหัตถกรรมภายในบ้านถูกแทนที่ด้วยระบบโรงงานและความก้าวหน้าที่ดำเนินไปพร้อมกันคือการพัฒนาเทคโนโลยีในงานอุตสาหกรรมทอผ้ากับอุตสาหกรรมเหล็กและถ่านหิน จะดำเนินไปคู่กับการพัฒนาการเกษตร

ตามประวัติศาสตร์ที่บันทึกไว้ถึงระยะแรกของการปฏิวัติอุตสาหกรรมคือ ค.ศ. 1760 ถึง ประมาณทศวรรษที่ 1870 ที่ยังคงอาศัยแหล่งพลังงานใหญ่คือ เครื่องจักรไอน้ำ นักลงทุนส่วนใหญ่จะอาศัยผลกำไรได้จากกระบวนการผลิตนั่นเอง ตรงกันข้ามกับในสมัยการปฏิวัติทางการค้าที่ผลกำไรจะขึ้นอยู่กับระบบขนส่งสินค้า ถ่านหินถูกนำมาใช้เป็นเชื้อเพลิงแทนไม้ และเครื่องจักรที่ใช้เหล็กจะถูกนำมาใช้แทนไม้

การปฏิวัติอุตสาหกรรมระยะที่สองจะเริ่มขึ้นในช่วงทศวรรษที่ 1870 และจะขยายมากขึ้นใน ค.ศ. 1914 เนื่องจากการค้นพบแหล่งพลังงานใหม่คือไฟฟ้า เริ่มจากการประดิษฐ์เครื่องไดนาโมของไมเคิล ฟาราเดย์ (Michael Faraday) ใน ค.ศ. 1831 เริ่มมีการผลิตจำนวนมาก (mass production) และมีการพัฒนาระบบทุนใหม่ด้วย เนื่องจากผลกำไรของผู้ลงทุนนั้นจะเปลี่ยนมาเป็นการลงทุนทางการเงินมากกว่าจะได้จากกระบวนการผลิตอย่างเดียว เช่นที่มีการตั้งบริษัทลงทุนเหล็กในสหรัฐอเมริกา ค.ศ. 1901 นำไปสู่ระยะที่สองของการปฏิวัติอุตสาหกรรมคือการเปลี่ยนแปลงลักษณะโรงงานจากการผลิตสินค้าทั้งตัวมาเป็นการแยกผลิตชิ้นส่วนก่อนที่จะนำมาประกอบกัน และยังเป็นการเริ่มสังคมคนเมือง (urbanization) ในเมืองใหญ่ที่กลายเป็นโรงงานอุตสาหกรรม มีคนมาทำงานจำนวนมากในยุโรป ตะวันตกและในสหรัฐอเมริกา และภายใต้ระบบนี้คนงานจะเริ่มเสียอิสรภาพ ไม่สามารถเกณฑ์แรงงานในครอบครัวของตนมาช่วยได้อีก การถ่ายทอดฝีมือให้ลูกหลานจะไม่มียก และระบบการกระจายการทำงานของโรงงานยังก่อให้เกิดการจำแนกความชำนาญออกเป็นสาขาต่าง ๆ (Specialization) ช่วยทุ่นเวลาผลิตป้อนตลาดได้รวดเร็วขึ้น

⁴ Coles, World History, p. 53.

จากการลงทุนและการเสี่ยงอย่างมากด้วยการตั้งซื้อวัตถุดิบ ต้องซื้อเครื่องจักรและต้องว่าจ้างคนงาน ทำให้การดำเนินงานต้องอยู่ในมือของพ่อค้า คหบดีเท่านั้น ส่วนพวกช่างฝีมือแม้จะมีความชำนาญ แต่ขาดทุนรอนไม่สามารถตั้งโรงงานของตนได้ ในที่สุดจึงมีแต่พวกนายทุนอุตสาหกรรมเท่านั้นที่มั่งคั่ง กลายเป็นผู้มีอิทธิพลเหนือกว่าพ่อค้าหรือขุนนางในสมัยก่อน

4. **ลัทธิซินดิคาลิสม์ (Syndicalism)** เป็นลัทธิควบคุมการอุตสาหกรรมของประเทศโดยสหพันธ์กรรมกร ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกลุ่มกรรมกรในอุตสาหกรรมทั้งหมดโดยไม่มีการแบ่งเป็นอาชีพหรือความชำนาญ เช่น สหพันธ์กรรมกรก่อสร้างคือการรวมช่างไม้ ช่างทำท่อ ช่างเหล็ก ช่างสี เข้าด้วยกัน มีการสไตรค์ต่อต้านนายทุนจะได้หยุดงานทั้งหมด เป็นการกระทบกระเทือนต่อสังคมส่วนใหญ่ ความปรารถนาของกรรมกรก็จะต้องได้รับการพิจารณาหรืออาจจะทำการประท้วงนายทุนไปเรื่อย ๆ หรือเป็นระยะ ๆ ในที่สุดนายทุนก็จะอ่อนแอ จนในที่สุดกรรมกรก็จะล้มล้างนายทุนได้

ซินดิคาลิสม์ ส่งเสริมการรวมตัวกันของกรรมกรเป็นสหภาพโดยไม่เกี่ยวข้องกับพรรคการเมือง มีโฆษกของขบวนการคือ จอร์จ ซอเรล (George Sorel) (ค.ศ. 1847-1922) ส่งเสริมให้มีการก่อวินาศกรรมทำลาย ส่วนใหญ่ขบวนการนี้จะไปแพร่หลายในฝรั่งเศส อิตาลี โดยเฉพาะในสเปนนั้นพวกซินดิคาลิสม์จะหนุนพวกฝ่ายซ้ายในสงครามกลางเมืองสเปน (ค.ศ. 1936-39) ซึ่งการก่อการสไตรค์มักไม่เป็นผลและในที่สุดก็สลายตัวไป

พัฒนาการของลัทธิชาตินิยม

พลังสำคัญพลังหนึ่งในคริสต์ศตวรรษที่ 19 และ 20 คือพลังชาตินิยม ซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่สมัยการปฏิวัติฝรั่งเศส ต่อเนื่องมาถึงการปฏิวัติอุตสาหกรรม ก่อน ค.ศ. 1870 พลังชาตินิยมจะมีลักษณะไม่รุนแรงนักและจะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพลังเสรีนิยม จนถึงระยะหลัง ค.ศ. 1870 พลังชาตินิยมจะเพิ่มความรุนแรงขึ้นจนบางครั้งเกิดปะทะกับพลังเสรีนิยมก่อน ค.ศ. 1870 พลังชาตินิยมจะแพร่หลายอยู่เฉพาะในยุโรปและอเมริกา แต่ภายหลัง ค.ศ. 1870 แล้ว พลังชาตินิยมได้แพร่หลายเข้าไปในเอเชียและแอฟริกาด้วย

1. ลักษณะของลัทธิชาตินิยม (Nationalism)

คำจำกัดความของลัทธิชาตินิยมคือความจงรักภักดีต่อชาติของตนโดยมีปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดอารมณ์มุ่งมั่น เช่น ความรู้สึกว่าคุณเป็นชาวเยอรมัน หรือความรู้สึกว่าคุณเป็นชาวโปแลนด์

โดยที่ยังไม่มีการก่อตั้งประเทศเยอรมนีหรือประเทศโปแลนด์ขึ้นมาด้วยซ้ำ

ปัจจัยสำคัญที่สร้างความรู้สึกให้เกิดขึ้น ได้แก่

1) ภาษา (Language) เป็นพื้นฐานสำคัญของวัฒนธรรมที่ในบางครั้งเกิดความ สับสนกับเรื่องเผ่าพันธุ์ (race) เช่น การมีหลายเผ่าพันธุ์ในจักรวรรดิออสเตรียและจะมีกลุ่ม ภาษาหลายกลุ่มที่จะสมมติตนเองแตกต่างกันเพราะมีภาษาต่างกันเท่านั้น ทั้งนี้เพราะภาษา ย่อมจะทำให้ประชาชนเข้าใจกัน และภาษาที่ต่างกันก็ทำให้คนไม่เข้าใจกันและถือว่าไม่ใช่พวก เดียวกับตน

2) พื้นฐานแห่งประวัติศาสตร์ร่วมกัน (Historical Tradition Unity) เช่น ชาว เบลเยียมใช้ภาษาต่างกัน 2 ภาษา และชาวสวิสมี 3 ภาษากับ 2 นิกายศาสนา แต่ทั้งสอง ชาติดังกล่าวถือเป็นชาวเบลเยียม และเป็นชาวสวิสเซอร์แลนด์ด้วยกัน

3) ศาสนา (Religion) อาจจะเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งแต่ไม่เท่ากับภาษา เช่น ชาวเยอรมันที่นับถือศาสนาต่างกัน แต่พูดภาษาเดียวกันก็อยู่ร่วมกันในจักรวรรดิเยอรมนีได้ ส่วนจักรวรรดิออสเตรียมีคนหลายภาษาแต่นับถือศาสนาเดียวกันก็อยู่ร่วมกันในจักรวรรดิ ออสเตรียได้ภายใต้ราชวงศ์แฮปส์เบิร์ก

ความจงรักภักดีของประชาชนนั้นจะเริ่มตั้งแต่ภายในครอบครัว โคตรตระกูลจนถึง อาณาเขตดินแดนที่ตนรู้สึกเป็นเจ้าของ ครั้นแล้วก็คือการรวมคนที่พูดภาษาถิ่นต่างกัน แต่ได้ มาอยู่ร่วมกันตั้งแต่ต้น คนเหล่านี้มีความต้องการต่อมา เช่น ในฝรั่งเศสและสหรัฐอเมริกาคือ ความต้องการศึกษาเล่าเรียนในยุโรปคือในคริสต์ศตวรรษที่ 13, 14 และ 15 กษัตริย์อังกฤษ ฝรั่งเศส สเปน และปอร์ตุเกส ได้รับความสนับสนุนจากชนชั้นกลางและชาวท้องถิ่นจัดการ รวมชาติขึ้นมาได้เป็น 4 ประเทศครั้งแรก จนถึงสมัยการปฏิวัติฝรั่งเศสนั้นความจงรักภักดีของ คนในชาติจะมุ่งไปที่องค์กษัตริย์และพระราชวงศ์ทั้งส่วนมากถูกจำกัดเฉพาะที่ชนชั้นกลางที่มี การศึกษาที่ได้มีโอกาสบริหารประเทศด้วย เมื่อเกิดการปฏิวัติใหญ่ในประเทศฝรั่งเศสจึงเกิด ลักษณะใหม่ของลัทธิชาตินิยมขึ้นด้วย คือความมีสิทธิเท่าเทียมกัน และการมีสมาชิกสภา ผู้แทนราษฎร เพื่อให้คนส่วนใหญ่ได้เข้าไปมีส่วนในการเมือง การปกครองด้วย มีการเกณฑ์ ทหารให้ประชาชนไปร่วมรบกับกองทัพปฏิวัติเป็นครั้งแรก ช่วยให้ฝรั่งเศสปลอดภัยจาก ผู้รุกรานและยังแพร่ขยายผลการปฏิวัติออกไปทั่วยุโรปทำให้ประชาชนเกิดความภาคภูมิใจใน หลักแห่งภราดรภาพและได้ร่วมใจกันในการทำสงครามครูเสด ลัทธิชาตินิยมกลายเป็นเรื่องศาสนา เกิดการรวมตัวกันก่อนการปฏิวัติและกองทัพของนโปเลียนไม่อาจต่อต้านได้ ลัทธิชาตินิยมแพร่

กระจายไปสู่ประชาชนชาติอื่นในยุโรปตั้งแต่สมัยการปฏิวัติฝรั่งเศสที่พลั้งชาตินิยมเป็นพลังที่เป็นที่ยอมรับ ผู้คนเริ่มเข้ามาร่วมมือในกิจกรรมของชาติและเพิ่มอำนาจมากขึ้นขณะที่วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีก็ได้ช่วยให้ประชาชนที่รักชาติ มีเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำสงครามเพื่อให้ได้ตามความประสงค์⁵

2. จากลัทธิชาตินิยมนำไปสู่ลัทธิจักรวรรดินิยม

ผลที่พระจักรพรรดินโปเลียนทรงได้รับจากลัทธิชาตินิยมคือ

2.1 การช่วยให้พระจักรพรรดิสามารถใช้อำนาจเด็ดขาดในการปกครองประเทศ

2.2 พระจักรพรรดิทรงเริ่มการทำสงครามขยายอาณาจักร โดยอ้างว่าเป็นการป้องกันมหาอำนาจต่าง ๆ ต่อด้านการปฏิวัติฝรั่งเศสโดยเฉพาะอย่างยิ่งคืออังกฤษและออสเตรีย

2.3 พระจักรพรรดิสามารถจัดให้ฝรั่งเศสเป็นศูนย์กลางของระบบทั้งหมด มีการสั่งทั้งทหารและนักปกครองเข้าไปควบคุมเมืองขึ้นในจักรวรรดิของตน และบังคับให้ใช้ระบบเศรษฐกิจตามแบบของพระจักรพรรดินโปเลียน

2.4 พระจักรพรรดิทรงกำหนดให้เมืองขึ้นต้องใช้กฎหมายฝรั่งเศส (French Civil Code) หรือ “Napolionic Code”

ความเชื่อมั่นในความเป็นฝรั่งเศสคือการสร้างลัทธิชาตินิยมแบบหลงชาติที่จะต้องพยายามควบคุมและเปลี่ยนแปลงชาติอื่นให้อยู่ในกรอบของฝรั่งเศสทั้งหมด ชาติที่ถูกฝรั่งเศสปกครองจึงมีความรู้สึกที่ตัวเองถูกควบคุมและฝรั่งเศสเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกิจการภายในของตนมากเกินไป ชาติต่าง ๆ เหล่านั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องรวมตัวกันเพื่อต่อต้านนโปเลียนให้ได้

ในที่สุดลัทธิชาตินิยมจึงกลายเป็นเครื่องต่อต้านการรุกรานของฝรั่งเศสผู้เป็นแม่บทของลัทธินี้เสียเอง และพระจักรพรรดิได้ทรงเป็นฝ่ายแพ้ใน ค.ศ. 1851 จึงเท่ากับบทนำของลัทธิชาตินิยมได้พลอยสิ้นสุดลงด้วย

ภายหลัง ค.ศ. 1815 เมื่อสิ้นสุดยุคนโปเลียนนั้น ลัทธิชาตินิยมจะถูกนำมาใช้เพื่อการเรียกร้องประชาธิปไตย เช่น ให้มีการศึกษาเพื่อประชาชนหรือการปลดแอกจากการปกครองของต่างชาติ และการรวมชาติจนสำเร็จในอิตาลีและเยอรมนีซึ่งได้มีผลให้ชาติเล็กชาติน้อยต่างพากันเรียกร้องเอกราชของตนบ้าง เช่น กรีซลุกขึ้นเรียกร้องเอกราชจากจักรวรรดิออตโตมันเป็นต้น

⁵ John B. Harrison et al., *A Short History of Western Civilization*. pp. 525-528.

ผลสำคัญของลัทธิชาตินิยมที่สำคัญข้อหนึ่งคือการนำไปสู่ยุคแห่งการแข่งขันล่าอาณานิคมเพื่อเป็นแหล่งสำหรับป้อนวัตถุดิบแก่โรงงานภายในประเทศและเป็นตลาดรับซื้อสินค้าที่ประดิษฐ์จากโรงงานอุตสาหกรรมของเมืองแม่ ซึ่งการสร้างความเป็นมหาอำนาจของชาติด้วยการแข่งขันกันล่าอาณานิคมนี้เองที่ทำให้มหาอำนาจเกิดความขัดแย้งและหวาดระแวงกันต่างแข่งขันกันแสวงหาอาวุธจัดรวมกันเป็นกลุ่มเป็นฝ่ายที่ได้นำไปสู่การเกิดสงครามโลกครั้งที่หนึ่งใน ค.ศ. 1914

3. บทบาทของพระเจ้าจักรพรรดินโปเลียนที่ 3 (Louis Napoleon Bonapart)

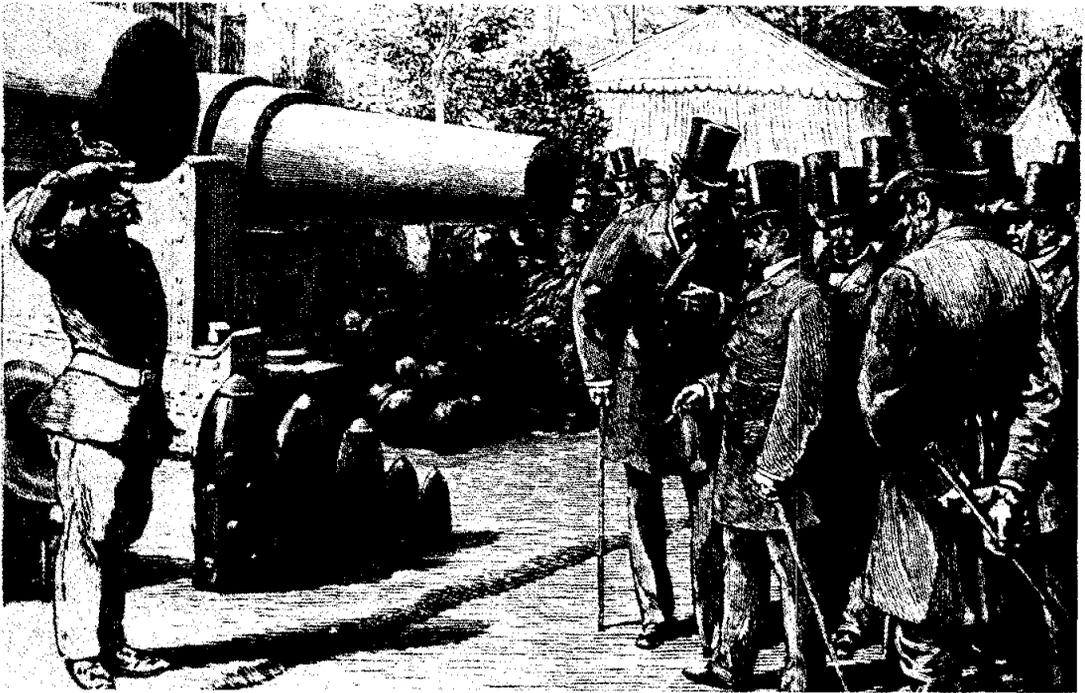
การเคลื่อนไหวที่สำคัญในฝรั่งเศสแสดงถึงการเคลื่อนไหวทางการเมืองระหว่างฝ่ายอนุรักษนิยม ชาตินิยม และเสรีนิยม กับความรู้สึกไม่คุ้นเคยกับลัทธิสังคมนิยมในสมัยการปฏิวัติอุตสาหกรรมคือเหตุกาณ์การเคลื่อนไหวของหลุยส์นโปเลียนที่ต้องการล้มล้างกษัตริย์หลุยส์ฟิลิปตั้งแต่ ค.ศ. 1830-1840 จนตนเองถูกจับและต้องหลบหนีไปอังกฤษ

โอกาสเป็นของหลุยส์ นโปเลียนใน ค.ศ. 1848 เพราะ

1. ประชาชนต้องการผู้นำที่เข้มแข็งเหมือนพระเจ้าจักรพรรดินโปเลียนที่ 1
2. บรรดาเจ้าของที่ดิน พวกคาทอลิก และคนชั้นกลางไม่ต้องการให้พวกโซเชี่ยลิสต์ (Socialists) ใช้อำนาจทางการเมือง

นโปเลียนได้รับการสนับสนุนเป็นประธานาธิบดีที่เอาใจประชาชนด้วยการส่งกองทัพไปช่วยพระสันตปาปาที่โรมใน ค.ศ. 1849 ดำเนินการปราบปรามฝ่ายนิยมสาธารณรัฐของมาสสินี (Massini) และช่วยให้พระสันตปาปาไปอัสที่ 9 ดำรงตำแหน่งอยู่ได้ นอกจากนี้ประธานาธิบดีหลุยส์ นโปเลียน ยังเอาใจพวกกรรมกรด้วยการร่างพระราชบัญญัติควบคุมการทำงานของกรรมกรวันละ 12 ชั่วโมง ด้วย

เมื่อได้รับการสนับสนุนอย่างเพียงพอแล้ว ประธานาธิบดีหลุยส์นโปเลียนจึงทรงทำการปฏิวัติอีกครั้งหนึ่งในวันที่ 2 ธันวาคม ค.ศ. 1851 ล้มสภาผู้แทนราษฎร และจัดให้มีการออกเสียงลงประชามติสถาปนาสาธารณรัฐฝรั่งเศสครั้งที่สองให้ประธานาธิบดีทำหน้าที่บริหารประเทศครั้งละ 10 ปี จนถึงวันที่ 2 ธันวาคม ค.ศ. 1852 จึงมีการลงประชามติอีกครั้งหนึ่งสถาปนาประธานาธิบดีหลุยส์ นโปเลียนเป็นจักรพรรดินโปเลียนที่สาม

(บน) พระจักรพรรดินโปเลียนที่ 3 แห่งฝรั่งเศสกับพระจักรพรรดินีและพระโอรส
(ล่าง) บริษัทกรู๊ป (Krupp) ของเยอรมนีเดินทางไปแสดงอาวุธและปืนใหญ่ที่ปารีสใน ค.ศ. 1867 ซึ่ง
พระจักรพรรดินโปเลียนที่ 3 ได้เสด็จทอดพระเนตรด้วย และต่อมาอาวุธเหล่านี้ได้ถูกเยอรมัน
นำมาใช้ กับฝรั่งเศสในสงครามฟรังโก-ปรัสเซียใน ค.ศ. 1870 ด้วย

(ที่มา : Donald Kagan et al., *The Western Heritage Since 1648*)

4. ชัยชนะของลัทธิชาตินิยมในอิตาลีและเยอรมนี

4.1 การรวมอิตาลี

แม้ว่ากษัตริย์ซาร์ล อัลเบิร์ต จะไม่ประสบความสำเร็จในการรวมอิตาลีระหว่าง ค.ศ. 1848-1849 แต่พวกชาตินิยมในอิตาลีก็ยังดำเนินงานของตนต่อไป โดยมาสสินี เมื่อกลับจากการถูกเนรเทศก็ยังพยายามที่จะจัดตั้งรัฐอิสระ มีผู้ร่วมงานคือ โจเซฟ การ์ibaldi (Joseph Garibaldi) ผู้เคยรบต่อต้านสเปนปาปาใน ค.ศ. 1849 จนต้องอพยพไปนิวยอร์กระยะหนึ่งได้กลับเข้ามาในอิตาลีอีกครั้งใน ค.ศ. 1854

พระเจ้าซาร์ล อัลเบิร์ต ได้ทรงสละบัลลังก์ใน ค.ศ. 1849 พระเจ้าวิกเตอร์เอมมานูเอลที่ 2 ได้ทรงปกครองต่อมา ทรงมีเสนาบดีคนสำคัญคือ เคานต์ คามิลโล ดิ คาร์วัวร์ (Count Camillo di Cavour) ผู้เลื่อมใสฝรั่งเศสและลัทธิเสรีนิยมทางการเมืองและเศรษฐกิจอังกฤษ เริ่มมีชื่อเสียงด้วยการเป็นเจ้าของที่ดินที่ปรับปรุงความเจริญในที่ดินนั้นให้ผู้มีส่วนได้มีความสุขและความพอใจ ต่อมาได้ร่วมปรับปรุงกิจการอุตสาหกรรม และรถไฟ เป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ชื่อ “การฟื้นฟูรวบรวมประเทศ” (Il Risorgimento) สนับสนุนการมีรัฐธรรมนูญแบบเสรีนิยมและการปรับปรุงภายในแคว้นซาร์ดิเนียปีเอเดมอนท์ เพื่อเตรียมการเป็นผู้นำการรวมอิตาลี คาร์วัวร์ได้เข้าร่วมในคณะรัฐบาลใน ค.ศ. 1850 ต่อมาได้เป็นนายกรัฐมนตรีใน ค.ศ. 1852 และเป็นรัฐมนตรีต่างประเทศด้วย คาร์วัวร์ปรับปรุงโดยยึดอังกฤษเป็นแบบอย่างบำรุงการอุตสาหกรรม การคมนาคม เศรษฐกิจและพยายามลดฐานะวงการศาสนาลงโดยเพิ่มการจำกัดสิทธินานาประการ ชับคณะสงฆ์เยซุอิตออกไปจากรัฐ โดยเฉพาะการถือนโยบายว่า “เสรีภาพทางศาสนาจะต้องมีพร้อมกับเสรีภาพของรัฐ” (a free church in a free state)

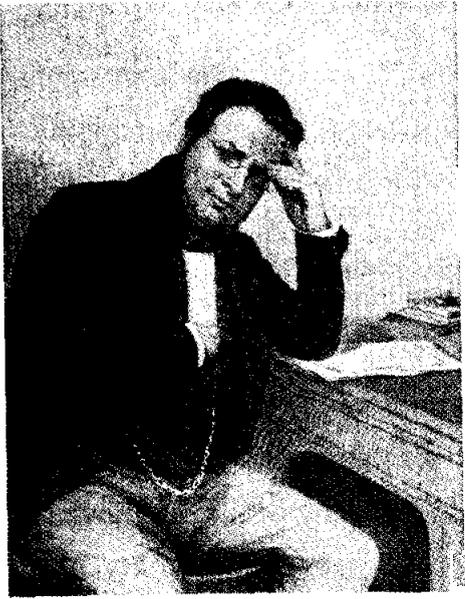
คาร์วัวร์เชื่อว่าการรวมชาติจะกระทำได้โดยการปราบออสเตรียก่อนด้วยการตั้งต่างประเทศมาช่วย ดังนั้นคาร์วัวร์จึงต้องดำเนินการทางการทูตไปพร้อมกัน คือการนำซาร์ดิเนียเข้าร่วมสงครามไครเมีย ค.ศ. 1855 ในฐานะพันธมิตรของอังกฤษและฝรั่งเศส โดยหวังว่าออสเตรียจะเข้ากับรัสเซีย แต่ผิดหวังเพราะออสเตรียประกาศตนเป็นกลาง คาร์วัวร์จึงทำได้เพียงการแสดงสุนทรพจน์ในที่ประชุมนานาชาติเรื่องความยุติธรรมที่ซาร์ดิเนียได้รับภายใต้การปกครองของออสเตรีย และพยายามร้องขอความช่วยเหลือจากฝรั่งเศสซึ่งพระเจ้าจักรพรรดินโปเลียนที่ 3 ทรงลังเล จนผู้รักชาติหัวรุนแรงชาวอิตาเลียนคนหนึ่งทนไม่ได้คือ ออร์ซินี (Orisini) จึงขว้างระเบิดใส่พระเจ้าจักรพรรดิในเดือนมกราคม ค.ศ. 1858 ซึ่งปรากฏว่าจักรพรรดินโปเลียนได้แสดงความเอาพระทัยใส่เรื่องการรวมอิตาลีขึ้นมาบ้างหลังจากนั้น ทรงเสียดความ

ขัดแย้งกับสันตปาปาและคาทอลิกฝรั่งเศสเข้าช่วยอิตาลีเลียนเสรีนิยมและชาตินิยม

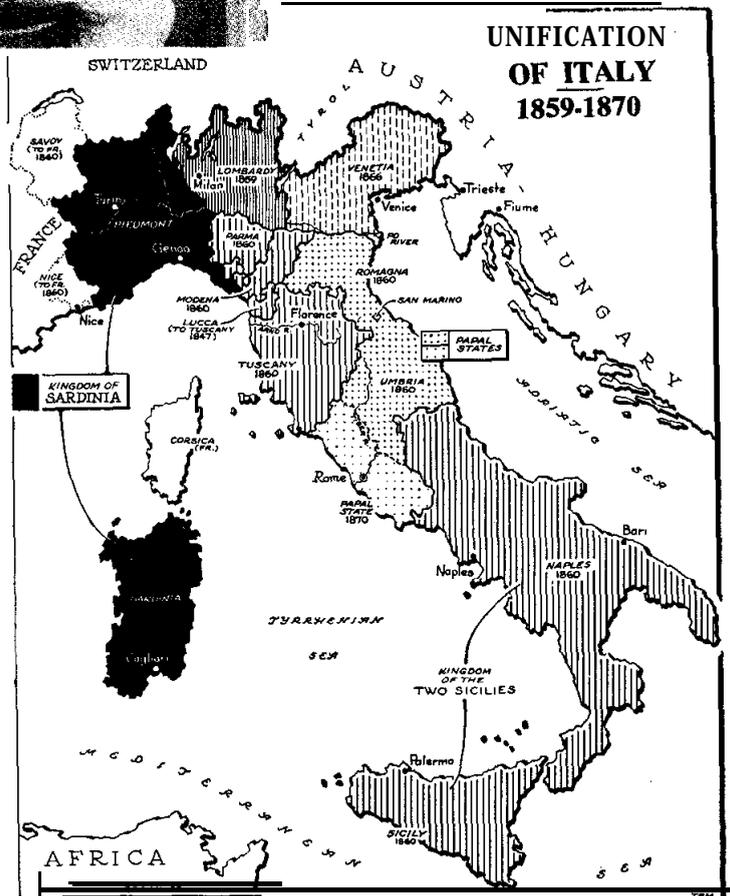
การตกลงลับระหว่างจักรพรรดินโปเลียนที่ 3 กับคาร์ลัวร์ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1858 ที่เมืองปลองบิแอร์ (Plombières) เพื่อขับออสเตรียออกจากลอมบาร์ดีและเวเนซีย จัดตั้งรัฐอิสระเป็นอิตาลีประเทศเดียวทางแดนภาคเหนือของอิตาลี ดำเนินการให้ออสเตรียเป็นผู้เริ่มรุกรานโดยตกลงยกแคว้นซาวอย (Savoy) และนีซ (Nice) ให้ฝรั่งเศสเป็นการตอบแทน

ออสเตรียผู้ถูกขู่โดยการดำเนินการทางการทูตของคาร์ลัวร์ยื่นคำขาดไปยังอิตาลีใน ค.ศ. 1859 ให้ซาร์ดิเนียลดกำลังทหาร แต่ซาร์ดิเนียปฏิเสธจึงเกิดสงครามระหว่างฝรั่งเศสและอิตาลีฝ่ายหนึ่งกับออสเตรีย จักรพรรดินโปเลียนที่ 3 ทรงนำกองทัพมาอิตาลีด้วยพระองค์เองทำสงครามมีชัยต่อออสเตรียตามลำดับ ชาวอิตาลีพากันเรียกร้องเพิ่มเติมคือรัฐโมดีนา พาร์มา ทัสคานี และรัฐสันตปาปา เพื่อรวมเข้าเป็นประเทศอิตาลีด้วยโดยมีพระเจ้าวิกเตอร์ เอมมานูเอลเป็นประมุข ข้อเรียกร้องนี้ทำให้ชาวคาทอลิกตกใจว่าพระสันตปาปาจะต้องสูญเสียอำนาจการปกครอง สันตปาปาประณามนโปเลียนที่ 3 เป็น “ยูดาห์ อิสการิโอต” (Judas Iscariot)⁶ สมัยใหม่และยังมีข่าวว่าปรัสเซียจะเข้าช่วยออสเตรียทำสงครามกับฝรั่งเศสด้วย ดังนั้นจักรพรรดินโปเลียนจึงต้องยอมทำสัญญาสงบศึกกับจักรพรรดิฟรานซิส โจเซฟ แห่งออสเตรีย ที่เมืองวิลลาฟรังกา (Villafranca) ยกลอมบาร์ดีให้ซาร์ดิเนีย เวเนซียยังคงเป็นของออสเตรีย ให้เจ้าผู้ครองรัฐต่าง ๆ ในภาคกลางอิตาลีกลับมาครองดังเดิมกับให้สันตปาปาเป็นประธานแห่งสหพันธรัฐอิตาลี ส่วนคาร์ลัวร์ลาออกจากตำแหน่งด้วยความท้อใจที่ไม่ได้รับความช่วยเหลือโดยตลอด แต่ได้กลับมารับตำแหน่งอีกครั้งหนึ่งโดยคบคิดกับพวกหัวรุนแรง (radical) และเสรีนิยมภาคกลางของอิตาลี ดำเนินการขับไล่เจ้าผู้ครองแคว้นหลายแคว้น แล้วจัดตั้งคณะรัฐบาลปฏิบัติของตนขึ้นเรียกร้องการไปรวมกับแคว้นซาร์ดิเนียเพื่อไม่ให้ฝรั่งเศสขัดขวาง คาร์ลัวร์จึงตกลงยกเมืองนีซ และซาวอยให้ ทั้งขอให้ฝรั่งเศสตกลงเพิ่มเติมการที่ซาร์ดิเนียจะรวบรวมทัสคานี พาร์มา โมดีนา โรมันญา และรัฐสันตปาปาเข้ามาด้วยทั้งสองฝ่ายลงนามกันที่เมืองตูริน (Turin) ในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1860 จักรพรรดินโปเลียนทรงรับข้อเสนอนี้และตกลงให้มีการออกเสียงลงประชามติในซาวอย และนีซ โอนทั้งสองแคว้นมาเป็นของฝรั่งเศสจึงนับว่านโปเลียนที่ 3 ได้ดินแดนส่วนนี้กลับมาเป็นของฝรั่งเศสอีก แต่ก็ต้องทรงสูญเสียความไว้วางใจจากพวกคาทอลิกในฝรั่งเศส พวกรักษาคาทอลิกก็เห็นว่านโปเลียนเอาเปรียบแม้แต่พระเจ้าวิกเตอร์ เอมมานูเอล ก็ทรงเสียพระทัยในการสูญเสียครั้งนี้มาก

⁶ คือศิษย์ที่ขายพระเยซูให้ศัตรู จนในที่สุดพระเยซูต้องถูกตรึงไม้กางเขน

เคานท์ คามิลโล ดิ คาวัวร์ (Count Camills di Cavour)
 (ที่มา : John B. Harrison et al., A Short History of Western Civilization)

การรวมอิตาลี ค.ศ. 1859-1870

(ที่มา : John B. Harrison et al., A Short History of Western Civilization)

การรบที่ดีเริ่มการก่อกำเนิดของตนบ้างทางใต้ที่แคว้นซิชิลีทั้งสอง โดยเรียก อาสาสมัครเชิร์ตแดง (red shirts) ขึ้นในเจนีวา ค.ศ. 1860 พวกเขาลงเรือไปซิชิลี ช่วยให้ การรบที่ดีซิชิลีได้จนสามารถรุกข้ามไปเนเป็ลส์ คาวัวร์ตัดสินใจยกกองทัพลงไปช่วย เมื่อ ข้ามแดนเข้าไปในเขตของสันตปาปา มหาประเทศในยุโรปนอกจากอังกฤษและสวีเดนพากัน ประท้วงโดยส่งกองทัพออกจากเมืองตูรินเมืองหลวงของแคว้นซาร์ดิเนีย คาวัวร์ประกาศรวมรัฐ สันตปาปาทั้งหมดยกเว้นกรุงโรมและการรบที่ยอมถวายอำนาจของตนในดินแดนต่าง ๆ ที่ตนยึด ได้แก่ พระเจ้าวิกเตอร์ เอ็มมานูเอล แล้วลากลับบ้านเดิม

คาวัวร์ถึงแก่กรรมใน ค.ศ. 1861 และการรวมอิตาลียังคงดำเนินต่อไปจนได้ เวเนเซียมารวมด้วยใน ค.ศ. 1866 เมื่ออิตาลีร่วมกับปรัสเซียทำสงครามกับออสเตรีย จักรพรรดินโปเลียนที่ 3 ยอมถอนกำลังจากกรุงโรมใน ค.ศ. 1866 แต่ต่อมากลับมาส่งทหารมา โรมอีกเพื่อต่อต้านการโจมตีของการรบที่ดี ถึง ค.ศ. 1870 ต้องถอนออกไปอีกเพื่อทำสงครามติด พันที่อื่นปล่อยให้สันตปาปาต่อสู้อตามลำพัง กองทหารอิตาลีจึงเข้ายึดกรุงโรมได้และประกาศให้ กรุงโรมเป็นเมืองหลวงของอิตาลีใน ค.ศ. 1871

4.2 การรวมเยอรมนี

ภายหลังการปฏิวัติ ค.ศ. 1848 แล้ว ในเยอรมนีก็ได้เกิดแนวคิดเรื่องการ รวมชาติเช่นเดียวกับอิตาลีในลักษณะที่แตกต่างกันบางส่วนคืออิตาลีนั้นเป็นดินแดนที่ชนต่างชาติ คือออสเตรียเข้าไปครอบครองบางส่วน แต่ในเยอรมันนั้นออสเตรียก็คือดินแดนของคนที่พูด ภาษาเยอรมัน เป็นดินแดนสำคัญในจักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ (The Holy Roman Empire) อยู่หลายศตวรรษ ภายหลังจึงเข้ามาเป็นสมาชิกในสมาพันธ์รัฐเยอรมัน (German Confederation)

ออสเตรียเริ่มลังเลใจในช่วง ค.ศ. 1849 เพราะออสเตรียแผ่อำนาจจักรไป ครอบงำชนชาติอื่นที่ไม่ใช่เยอรมันด้วย ได้แก่ ชาวเช็ก (Czechs) สโลวัก (Slovaks) ฮังการี (Hungarian) และโพล (Poles) ไม่สามารถนำมารวมเป็นพวกเดียวกับชาวเยอรมันได้ ฝ่ายชาตินิยมเยอรมันซึ่งเคยรวมตัวกันต่อต้านนโปเลียนยังไม่สลายตัว แต่กลับชื่นชมในความ ยิ่งใหญ่ของชนชาติเยอรมัน ทั้งทางภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี ประวัติศาสตร์ และอำนาจ แต่เดิมของชาติตน ดังที่ได้เคยรวมกันกับแคว้นปรัสเซียระหว่าง ค.ศ. 1819-1826 ตั้งเป็น สหภาพศุลกากร (Zollverein) และระหว่าง ค.ศ. 1829-1833 รัฐในภาคกลางก็เข้ามารวมด้วย เช่นเดียวกับรัฐทางภาคใต้คือบาวาเรีย (Bavaria) และวัตเทมเบอร์ก (Wurttemberg) สหภาพ ศุลกากรจึงเป็นเสมือนปัจจัยการรวมประเทศเยอรมนีและการประกาศอิทธิพลของปรัสเซียถึง

แม้จะมีได้วางจุดประสงค์ไว้เมื่อเริ่มกิจการก็ตาม

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ไม่อาจห้ามได้คืออุปสรรคจากการที่ชาวเยอรมันในแคว้นอื่นยังไม่ไว้วางใจปรัสเซีย และยังมีความขัดแย้งระหว่างชาวเยอรมันที่นับถือนิกายคอทอลิกและโปรเตสแตนต์ ทั้งยังคงมีความผูกพันกับท้องถิ่นมากจนประชาชนส่วนใหญ่ยังมิได้คำนึงถึงความจำเป็นประเทศรวมกัน เหตุผลทั้งสามประการนี้เองที่ทำให้การรวมชาติเยอรมันระหว่าง ค.ศ. 1850-1860 ไม่ประสบผลสำเร็จ จนกระทั่งได้มีผู้นำที่เข้มแข็ง คือ ออตโต ฟอน บิสมาร์ค (Otto von Bismarck) ในเวลาต่อมา

บิสมาร์คเป็นผู้ที่ต่อต้านฝ่ายเสรีนิยมอย่างรุนแรง และเคยเสนอต่อพระเจ้าเฟรเดอริกวิลเลียมที่ 4 ว่าจะนำชาวชนบทไปเบอร์ลินเพื่อต่อต้านฝ่ายปฏิวัติเสรีนิยม และเมื่อพระเจ้าเฟรเดอริก วิลเลียมที่ 4 ต้องทรงยินยอมพระราชทานรัฐธรรมนูญ บิสมาร์คก็เป็นหนึ่งในสองคนในสภานิติบัญญัติที่แสดงความไม่เห็นด้วย จนต่อมาถึงสมัยพระเจ้าจอร์จพรตดิวิลเลียมที่ 1 แห่งปรัสเซีย (ค.ศ. 1861-1888) ทรงมีปัญหาเกี่ยวกับสภานิติบัญญัติอีก จึงทรงประกาศยุบสภา แต่พวกเสรีนิยมได้รับการเลือกตั้งเข้ามาอีก ดำเนินการเรียกร้องประชาธิปไตยทำให้สถานการณ์ตึงเครียด พระเจ้าวิลเลียมที่หนึ่งจึงทรงแต่งตั้งบิสมาร์คเป็นนายกรัฐมนตรี ประกาศใช้นโยบาย “เลือดและเหล็ก” ดำเนินการบริหารประเทศโดยไม่หวังพึ่งรัฐสภา กล่าวคือมีลักษณะเป็นเผด็จการทำให้ฝ่ายเสรีนิยมไม่พอใจ แต่บิสมาร์คไม่แยแสพวกนี้ทั้งในปรัสเซีย และในแคว้นอื่น เนื่องจากมีความเชื่อว่าพวกเสรีนิยมมักดีแต่พูดไม่ลงมือทำ

การเริ่มดำเนินการของบิสมาร์คคือ

1) สงครามกับเดนมาร์กเรื่องดินแดนชเลสวิก-โฮลสไตน์ (Schleswig-Holstein) เนื่องจากเดนมาร์กละเมิดข้อตกลงในรัชสมัยพระเจ้าเฟรเดอริกที่ 7 แห่งเดนมาร์กกับมหาอำนาจที่ไม่รวม 2 แคว้นนี้เข้ากับราชอาณาจักรเดนมาร์ก แต่เมื่อถึงรัชสมัยพระเจ้าคริสเตียนที่ 9 ชาวเดนมาร์กผู้รักชาติได้ขอให้มีการร่างรัฐธรรมนูญเพื่อรวมสองอาณาจักรนี้ ทำให้เยอรมันและออสเตรียต่างไม่พอใจ เปิดฉากทำสงครามกับเดนมาร์กใน ค.ศ. 1864 เดนมาร์กเป็นฝ่ายแพ้ต้องยอมทำสนธิสัญญาเวียนนาประนีประนอมกับเยอรมันยกชเลสวิกและโฮลสไตน์ให้แก่ปรัสเซียและออสเตรีย ซึ่งต่อมาทั้งสองประเทศได้ดำเนินการคือแบ่งโฮลสไตน์ให้ออสเตรียปกครอง และให้ปรัสเซียปกครองชเลสวิกใน ค.ศ. 1865

2) สงครามกับออสเตรีย

นโยบายของบิสมาร์กขั้นต่อไปคือการทำสงครามกับออสเตรีย แต่ต้องดำเนิน

นโยบายให้อังกฤษ และรัสเซียเป็นกลางกับฝรั่งเศสจะต้องไม่เข้ามายุ่งด้วย บิสมาร์กจึงเข้าเฝ้าพระเจ้าจักรพรรดิโนโปเลียนที่ 3 ในเดือนตุลาคม ค.ศ.1865 ที่เมืองเบียร์ริทซ์ (Biarritz) เพื่อพยายามเจรจาเรื่องผลประโยชน์กับฝรั่งเศส หากเกิดสงครามระหว่างปรัสเซียและออสเตรียหลังจากนั้นจึงทำความตกลงกับอิตาลีโดยสัญญาจะยกเวเนซียให้

คู่สงครามคือปรัสเซียกับอิตาลีฝ่ายหนึ่ง และออสเตรียกับแคว้นเยอรมันอื่น ๆ อีกฝ่ายหนึ่ง⁷ เปิดฉากสงครามซึ่งต่อมาเรียกว่า “สงครามเจ็ดสัปดาห์” (ระหว่างวันที่ 15 มิถุนายน ถึง 26 กรกฎาคม ค.ศ. 1866) ออสเตรียเป็นฝ่ายแพ้ที่ซาโดวา (Sadowa) หรือบางทีชื่อเยอรมันเรียกว่าเคอนิชเกรตส์ (Koniggratz) ในวันที่ 3 กรกฎาคม ค.ศ. 1866 ออสเตรียต้องยินยอมยกเวเนซียให้อิตาลี ยกโฮลสไตน์ให้ปรัสเซีย เสียค่าปรับและยอมยกเลิกสมาพันธรัฐเยอรมัน บิสมาร์กไม่ต้องการให้ออสเตรียเป็นศัตรูอยู่มาแต่จึงเรียกร้องดินแดนจากออสเตรียเพียงเล็กน้อยและไม่ยอมให้กองทัพปรัสเซียเดินทางเข้าไปฉลองชัยชนะที่เวียนนา ส่วนรัฐทางภาคใต้ก็ให้ทำสัญญาแยกกับบาวาเรีย บาเดิน วัดเทมเบอร์ก และเฮสดามสตัดท์ ไม่ให้ต้องสูญเสียใด ๆ เพราะยังต้องการรักษามิตรภาพระหว่างกันไว้อยู่ ปรัสเซียเข้ายึดครองเฉพาะรัฐทางเหนือที่เข้าข้างออสเตรียทำให้ได้พลเมืองเพิ่มขึ้น 5 ล้านคน และได้ดินแดนเพิ่มขึ้น 27,000 ตารางไมล์

อย่างไรก็ตาม สงครามเจ็ดสัปดาห์ได้ทำความเปลี่ยนแปลงให้แก่ออสเตรียมาก โดยชาวฮังการีเริ่มที่พยายามแยกตัวตั้งแต่ ค.ศ. 1849 แต่ไม่สำเร็จได้มีที่ที่จะก่อการจลาจลขึ้นใหม่ ภายใต้ประมุขคือฟรานซิส เดอค (Francis Deak) ที่เคยช่วยออสเตรียรบกับปรัสเซียด้วยการออสเตรียได้เจรจาประนีประนอมด้วยใน ค.ศ. 1867 แบ่งราชอาณาจักรของราชวงศ์แฮปส์เบิร์กเป็นสองภาคคือ จักรวรรดิออสเตรีย⁸ และราชอาณาจักรฮังการี⁹ ต่างมีรัฐธรรมนูญและรัฐสภาของตนเองเป็นอิสระต่อกัน แต่มีพระมหากษัตริย์องค์เดียวกันเฉลิมพระนามเป็นพระเจ้าจักรพรรดิแห่งออสเตรียและพระราชกษัตริย์แห่งฮังการี ทำให้ราชอาณาจักรเป็นที่รู้จักกันต่อมาว่าราชอาณาจักรออสเตรีย-ฮังการี

3) สงครามระหว่างฝรั่งเศสกับปรัสเซีย (ค.ศ. 1870-1871)

ชัยชนะของบิสมาร์กต่อออสเตรียทำให้ฝ่ายเสรีนิยมหันมาสนับสนุนบิสมาร์กด้วยมี

⁷ แคว้นเยอรมันได้แก่ บาวาเรีย แซนโนเวอร์ แซกโซนี บาเดิน วัดเทมเบอร์ก และแคว้นเยอรมันอื่น ๆ ที่เข้าข้างออสเตรีย เพราะเกรงปรัสเซียเป็นใหญ่เกินไป พวกเสรีนิยมในแคว้นต่าง ๆ ไม่ชอบบิสมาร์กเนื่องจากเห็นเป็นพวกหัวเก่า และแคว้นที่นับถือคาทอลิก ก็เข้าข้างออสเตรีย เพราะเป็นคาทอลิกด้วยกัน

⁸ จักรวรรดิออสเตรียประกอบด้วยออสเตรีย โบฮีเมีย กาลิเซีย คาร์นิโอลา และไทรอล

⁹ ราชอาณาจักรฮังการีประกอบด้วย ฮังการี โครเอเทีย บาร์นัท และทรานซิลวาเนีย

การจัดตั้งพรรคเสรีนิยมแห่งชาติ (National Liberal Party) สนับสนุนการดำเนินงานของ บิสมาร์ก พอติมีปัญหาเรื่องเจ้าชายแห่งราชวงศ์โฮเฮนโซลเลิร์นจะเสด็จไปครองบัลลังก์สเปน ใน ค.ศ. 1870 แต่ฝรั่งเศสคัดค้านและประกาศสงครามกับปรัสเซีย บรรดารัฐเยอรมันทางใต้ เข้าช่วยปรัสเซียตามสัญญา กองทัพของจักรพรรดิโนโปเลียนที่ 3 เป็นฝ่ายแพ้กองทัพ เยอรมันบุกเข้าล้อมปารีสไว้และเรียกร็องอัลซัส-ลอเรนมาเป็นของเยอรมัน ฝรั่งเศสพยายาม ต่อสู้มาถึงวันที่ 28 มกราคม ค.ศ. 1871 จึงยอมจำนนและทำสนธิสัญญาสันติภาพที่พระราชวังแวร์ซายส์โดยมีบิสมาร์กเป็นผู้แทนเยอรมัน และอดอล์ฟ ทิเออร์ (Adolphe Thiers) หัวหน้า คณะรัฐบาลชั่วคราวเป็นผู้แทนของฝรั่งเศส ลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพต่อกันในเดือน พฤษภาคม ค.ศ. 1871 ที่เมืองแฟรงค์เฟิร์ต

โดยสนธิสัญญานี้ ฝรั่งเศสยอมยกภาคตะวันออกของแคว้นลอเรนให้เยอรมันทั้งหมด รวมทั้งป้อมเมืองเมตซ์ และแคว้นอัลซัสทั้งหมด กองทัพเยอรมันเดินทัพเข้าสู่ปารีสพร้อมกับ เรียกร็องค่าปรับจากฝรั่งเศสเป็นจำนวนห้าพันล้านฟรังก์ โดยกองทัพเยอรมันจะยึดครอง ภาคเหนือของฝรั่งเศสอยู่นานกว่าฝรั่งเศสจะชำระหนี้ครบตามกำหนดใน ค.ศ. 1873

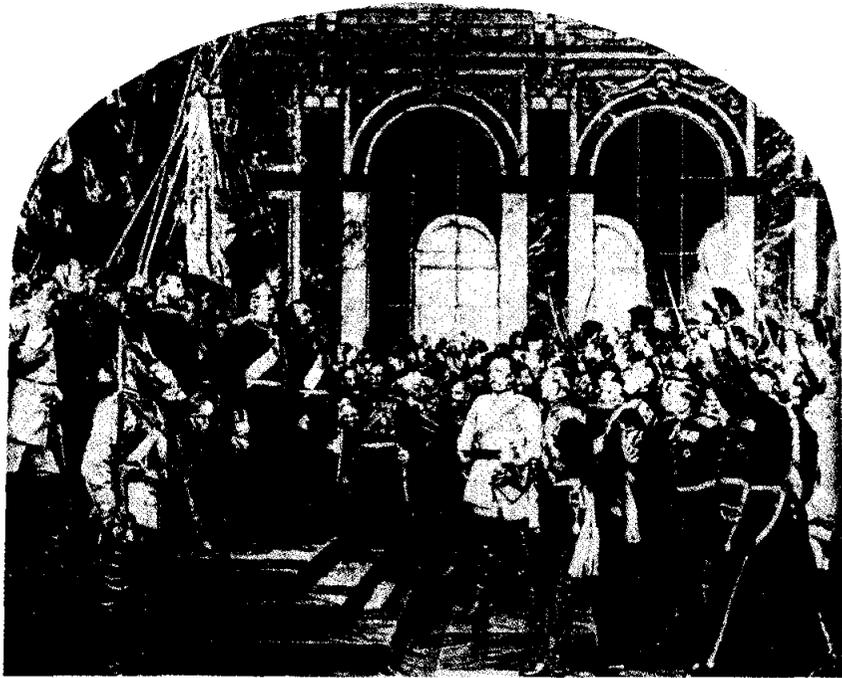
การก่อตั้งจักรวรรดิเยอรมันภายใต้ประมุขแห่งราชวงศ์โฮเฮนโซลเลิร์นจึงเป็นผลสำเร็จ ชาวเยอรมันภาคใต้ที่ได้เข้ามาช่วยรบกับฝรั่งเศสก็เกิดความรู้สึกภูมิใจกันในความเป็นชาว เยอรมันด้วยกัน ในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1870 ขณะที่สงครามยังดำเนินอยู่ บิสมาร์กก็เปิด การเจรจาความร่วมมือกันระหว่างสมาพันธรัฐเยอรมันภาคเหนือและรัฐต่าง ๆ ทางเยอรมัน ภาคใต้มี บาวาเรีย วัตเตมเบิร์ก บาเดิน และเฮส-ตามสตัดต์ จัดรวมทั้งหมดเป็นจักรวรรดิ เยอรมันหรือ German Empire (Deutsches Reich) พระราชาแห่งปรัสเซียได้เปลี่ยนจาก ประธานสมาพันธรัฐเป็นจักรพรรดิเยอรมัน มีการทำพิธีตั้งจักรวรรดิที่ห้องกระจก (Hall of Mirrors) ในพระราชวังแวร์ซายส์¹⁰

สถานการณ์ภายหลังการรวมเยอรมนี บิสมาร์กตระหนักดีว่าฝรั่งเศสย่อมจะต้องหา ทางแก้แค้นเยอรมนีและเรียกร็องแคว้นอัลซัส ลอเรนคืนในวันหนึ่ง ดังนั้นความจำเป็นที่ บิสมาร์กจะต้องกระทำคือต้องเตรียมพร้อมทั้งทางการทูตและการทหารเพื่อรักษาความมั่นคง ของจักรวรรดิเยอรมันใหม่ ในทางการทูตคือการพยายามเจรจารักษาไมตรีกับนานาประเทศ เพื่อโดดเดี่ยวฝรั่งเศส และทางการทหารคือการขยายวิธีการเกณฑ์ทหารของปรัสเซียไปใช้

¹⁰ เพราะในวันที่ 18 มกราคม ค.ศ. 1871 นั้น เป็นเวลาบังเอิญที่พระราชวงศ์โฮเฮนโซลเลิร์น ได้รับการสถาปนาจากการเป็นเจ้าอิเลคเตอร์ (Electors) ขึ้นเป็นพระราชาได้ครบ 170 ปี และเป็นเวลาที่ เยอรมันล้อมกรุงปารีสอยู่

บังคับทั้งจักรวรรดิ ในไรชสตาทนั้นบิสมาร์กคุมเสียงข้างมากไว้ได้โดยได้รับการสนับสนุนจากพรรคเสรีนิยมแห่งชาติ (National Liberal Party) ของชนชั้นกลาง และพรรคอนุรักษนิยมอิสระ (Free Conservative Party) ซึ่งประกอบด้วยเจ้าของที่ดินชาวปรัสเซียและพวกอนุรักษนิยมหัวโบราณ ส่วนพวกที่มักจะขัดแย้งกับบิสมาร์กอยู่เนื่อง ๆ คือพวกคาทอลิกที่มีสันตปาปาไพอัสที่ 9 หนุนหลัง ระหว่าง ค.ศ. 1872-1880 บิสมาร์กจึงต้องใช้กำลังปราบปรามโดยมีพวกเสรีนิยมหนุนหลังเป็นคณะทำการปราบคอทอลิกถือเป็นการต่อสู้เพื่ออารยธรรม (Kulturkampf or struggle for civilization)

บิสมาร์กเริ่มดำเนินการขับพวกเยซูอิทส์ออกจากเยอรมนีใน ค.ศ. 1872 และสั่งเลิกติดต่อทางการทูตกับสันตปาปา สังฆราชคาทอลิกชาวปรัสเซียและบาทหลวงถูกเนรเทศหลายร้อยคนตลอดจนพวกข้าราชการที่นับถือคาทอลิกจะถูกกีดกันออกจากตำแหน่งไปจนหมดใน ค.ศ. 1877 พวกคาทอลิกจึงรวมกันต่อสู้ เหตุการณ์มีที่ท่าลุกลามต่อไปจนบิสมาร์กเกิดระแวงว่าอาจจะเกิดเหตุร้ายแรงขึ้น โดยเฉพาะจากพวกมาร์กโซเชี่ยลิสต์ (Marxian Socialist) ที่นำ

พระจักรพรรดิวิลเลียมที่ 1 กับบิสมาร์ก ในพิธีสถาปนาจักรวรรดิเยอรมนีใหม่ที่พระราชวังแวร์ซายส์วันที่ 18 มกราคม ค.ศ. 1871 (เป็นสถานที่เดียวกับที่เยอรมนีถูกบังคับให้เซ็นสัญญาสงบศึกภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1)

(ที่มา : Donald Kagan et al., *The Western Heritage Since 1648*)

จะเป็นอันตรายต่อเยอรมนีมากกว่าพวกคาทอลิกเสียอีก ดังนั้นบิสมาร์กจึงดำเนินการ ประนีประนอมกับพวกคาทอลิกใน ค.ศ. 1880 ผ่อนผันพระราชบัญญัติต่าง ๆ ไม่ให้เป็นการ กดขี่พวกคาทอลิกจนเกินไปใน ค.ศ. 1886¹¹

การปฏิวัติทางปัญญายุคใหม่

ยุคแห่งการปฏิวัติทางปัญญาหรือยุคแห่งความก้าวหน้าทางสติปัญญาจะอยู่ในระหว่าง ค.ศ. 1830-1914 ได้เกิดปรัชญาสมัยใหม่ที่มีผลมาจากการใช้เหตุผลทางวิทยาศาสตร์ และ วิทยาการก้าวหน้าที่เป็นผลจากการปฏิวัติอุตสาหกรรม นับเป็นการปฏิวัติทางปัญญาที่สำคัญ ครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์ที่ผู้ได้รับการศึกษาในทุกหนแห่งจะมีทัศนคติต่อจักรวาลและมนุษย์ แบบใหม่คือการไม่ยอมรับความคิดใต้ง่าย ๆ จนกว่าจะได้มีการตั้งข้อสงสัยและซักถามก่อน ในสมัยนี้จะเริ่มมีการต่อต้านลัทธิโรแมนติค และเริ่มลัทธิสัจนิยม (Realism) และวัตถุนิยม (Materialism) เป็นการสร้างรูปแบบของสมัยใหม่อย่างแท้จริง ลัทธิอุดมคตินิยม (Idealism) ของเฮเกิล ถูกสืบทอดต่อมาโดย “pessimistic realism” ของโชเพนฮาว์ (Schopenhauer) กับนิทเช่ (Nietzsche) ต่อมาคือลัทธิรัฐนิยม (Pragmatism) ของวิลเลียม เจมส์ (William James)

งานศิลปะและวรรณคดีนั้นผู้ประพันธ์จะมุ่งเฉพาะเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในชีวิตประจำวัน คือ สัจนิยม (Realism) กับธรรมชาตินิยม (Naturalism) ในวรรณกรรมและ Impressionism, Cubism และ Surrealism ในงานจิตรกรรมวิชาสังคมวิทยาและจิตวิทยาเฟื่องฟูโดยเน้นเนื้อหา สาระที่ปัญหาที่เป็นจริงในสังคมและส่วนบุคคล Romantic จะคงอยู่เฉพาะในดนตรีแม้จะค่อนข้างหนักแน่นแต่ก็ไม่ใช่ว่าจะไม่มีเปลี่ยนแปลงเลย

สาเหตุสำคัญของการปฏิวัติทางปัญญาเกิดจากการพัฒนาวิทยาศาสตร์แนวใหม่ เกือบทุกสาขาคือการแพทย์ ฟิสิกส์ และจิตวิทยา มีนักวิทยาศาสตร์สำคัญ 3 คนคือ ชาร์ลส์ ดาร์วิน (Charles Darwin) ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) และอัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ (Albert Einstein)

ผลงานชิ้นสำคัญของชาร์ลส์ ดาร์วินคือ “Origin of Species” และ “The Descent of man” (ค.ศ.1871) ซึ่งมีสาระสำคัญในเรื่องวิวัฒนาการของมนุษย์ซึ่งจะมีสาระขัดแย้งกับ หลักการที่พระเจ้าสร้างโลกโดยสิ้นเชิง ซึ่งเป็นเสมือนการปะทะกันอย่างรุนแรงระหว่าง วิทยาศาสตร์และเทววิทยา

¹¹John B. Harrison et al., *A Short History of Western Civilization*, pp. 540-549.

งานชิ้นที่สองที่มีลักษณะขัดแย้งกับทัศนะแบบวิคตอเรียนในอังกฤษ แห่ง ค.ศ. 1859 โดยสิ้นเชิงคืองานของซิกมันด์ ฟรอยด์ คือ “Studies of Hysteria” (ค.ศ. 1895) ซึ่งแสดงทัศนะเกี่ยวกับการศึกษาเรื่องเพศที่จะมีผลต่อมนุษย์ทั้งด้านประสาทและจิตวิทยา

บุคคลที่สามคืออัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ (Albert Einstein) ในผลงานคือ “Special Theory of Relativity” ค.ศ. 1905 และ “General Theory of Relativity” ค.ศ. 1916 สร้าง Concept ว่า “The universe is finite and not limitless”

ลัทธิจักรวรรดินิยมในเอเชีย อัฟริกา และยุโรป

ปัจจัยที่มีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อประวัติศาสตร์เอเชียและอัฟริกาคือเรื่องการเปลี่ยนแปลงในยุโรปตะวันตก เป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงบูรณาการเชิงวัฒนธรรมที่จะขึ้นอยู่กับการพัฒนาทางวัตถุเป็นสำคัญ ประเทศเจ้าของวัฒนธรรมใหญ่ ๆ ในเอเชียคือ อินเดีย จีน และญี่ปุ่น ไม่สามารถผลักดันการขยายอำนาจของตะวันตกออกไปได้ ฝ่ายญี่ปุ่นจึงตัดสินใจยอมรับเทคโนโลยีตะวันตก รวมไปถึงความก้าวหน้าเรื่องอาวุธและจัดการที่จะต้องถูกกดขี่โดยบำเพ็ญตนเป็นนักจักรวรรดินิยมเสียเอง

ในอัฟริกา นั้น ดินแดนต่าง ๆ ถูกรวมเข้าอยู่ภายใต้อำนาจของชาติตะวันตกเกือบทั้งหมด ขณะที่จักรวรรดิออตโตมัน ที่เคยยิ่งใหญ่ใน 3 ทวีป คือ อัฟริกา เอเชีย และยุโรปเริ่มเสื่อมลง แม้แต่เขตยึดครองทางเหนือของอัฟริกาก็เป็นเพียงการยึดครองแต่ในนามผลจึงเป็นว่าโลกตะวันตกได้แผ่อิทธิพลยึดครองไปทั่วโลกด้วยการใช้การบูรณาการที่เกิดขึ้นจากการมีเทคโนโลยีที่เหนือกว่า

1. ความหมายของคำว่า “จักรวรรดินิยม” (Imperialism)

คำว่า “จักรวรรดินิยม” (Imperialism) หมายถึง การขยายอำนาจการปกครองโดยคนกลุ่มหนึ่งเหนือคนอีกกลุ่มหนึ่ง ในสมัยโบราณนั้นจะมุ่งที่การครอบงำทางการเมืองของชนชั้นต่าง ๆ คือ อัสสิเรีย เปอร์เซียและโรม ในสมัยกลางคือการตั้งอาณัติของชนชาติต่าง ๆ ในยุโรปกับการสร้างจักรวรรดินิยมอาหรับในภาคตะวันออก ได้แก่ มองโกลและจีน ภายหลังการสร้างรัฐชาติทางตะวันตกแล้วลัทธิจักรวรรดินิยมของชาติตะวันตกก็เริ่มเฟื่องฟูขึ้นใหม่ในสมัยการสำรวจและค้นหาดินแดนใหม่ (ค.ศ. 1450-ค.ศ. 1650) ชนชาติผู้นำในการนี้คือ โปรตุเกส สเปน ฮอลแลนด์ อังกฤษ และฝรั่งเศส เดินทางเข้าไปแสวงหาดินแดนใหม่ในทวีปอเมริกา เอเชียและตามชายฝั่งทวีปอัฟริกา ในที่สุดก็เกิดการแข่งขันกันระหว่างมหาอำนาจ

เหล่านี้จนถึง ค.ศ. 1763 อังกฤษจึงได้รับชัยชนะเหนือชาติอื่น ๆ

ขณะที่การแสวงหาของขบวนการจักรวรรดินิยมยังไม่ยุติอย่างเด็ดขาดนั้น มหาอำนาจยุโรปก็ต้องยุติกิจกรรมนี้ลงชั่วคราว โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังจากสมัชชาระหว่างปี ค.ศ. 1815 เป็นต้นมา เกิดทัศนคติใหม่คือแบบ “Little Englandism” เป็นข้อโต้แย้งต่อต้านลัทธิล่าอาณานิคมของอังกฤษว่ารัฐบาลควรสนใจปัญหาภายในประเทศอังกฤษเองมากกว่าที่จะไปแสวงหาศัตรูซึ่งต้องมีแน่หากจะแสวงหาอาณานิคมไปเรื่อย ๆ

ดังนั้นจึงมีการปรับปรุงเรื่องเกี่ยวกับจักรวรรดินิยมยุโรปขึ้นในลักษณะของ “ลัทธิจักรวรรดินิยมใหม่” (new imperialism) ซึ่งเกิดขึ้นระหว่าง ค.ศ. 1870-ค.ศ. 1914 เพราะผลความบังเอิญอย่างหนึ่งจากการปฏิวัติอุตสาหกรรม สิ่งที่เป็น “ความใหม่” นี้คือการกำหนดพื้นฐานของลัทธิจักรวรรดินิยมเพื่อเศรษฐกิจมากกว่าการเมืองหรือความหมายของลัทธิจักรวรรดินิยมใหม่นี้อธิบายได้ว่าเป็น “การยึดครองประเทศด้อยพัฒนาในทางเศรษฐกิจ” โดยมหาอำนาจโดยที่อาจจะยึดครองหรือไม่ยึดครองทางการเมืองก็ได้ ประเทศผู้นำเหล่านี้คืออังกฤษและฝรั่งเศส ต่อมาคือเบลเยียม เยอรมนี และอิตาลี ซึ่งอิตาลีนั้นจะไม่ประสบความสำเร็จในการแสวงหาดินแดนภายใต้อิทธิพลของตนมาได้มากนัก ฝ่ายปอร์ตูกีสและเนเธอร์แลนด์พยายามขยายจักรวรรดิของตน สเปนพยายามชดเชยการสูญเสียอาณานิคมในทวีปอเมริกาโดยหันไปสู่ออฟริกา รัสเซียขยายออกสู่มหาสมุทรแปซิฟิกส่วนใหญ่จึงเป็นผลกระทบต่อนจีนและสหรัฐอเมริกาที่มีได้วันที่จะขยายอำนาจการยึดครองของตนมาทางฮาวายและฟิลิปปินส์ด้วย

กระบวนการของลัทธิจักรวรรดินิยมนั้นส่งผลกระทบต่อประเทศจีน อินเดีย และในทวีปแอฟริกาที่คงเหลือประเทศเอกราชเพียงสองประเทศคือ เอธิโอเปีย (อภิสลิเนีย) ซึ่งได้รับเอกราชโดยสมบูรณจากอิตาลีใน ค.ศ. 1896 จากการรบที่อาดอวา (Adowa) และ ไลบีเรีย (Liberia) ซึ่งสหรัฐอเมริกาปลดปล่อยให้เป็นประเทศของทาสนิโกรใน ค.ศ. 1822 และได้เป็นสาธารณรัฐเอกราชใน ค.ศ. 1847

มีข้อสังเกตว่า โดยแท้จริงแล้วประชาชนในดินแดนอาณานิคมไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นประเทศไร้อารยธรรม เช่น จีนและอินเดียต่างเป็นชาติที่มีอารยธรรมสูงแต่ขาดอุตสาหกรรมคือการผลิตด้วยเครื่องจักร ขาดกองทัพที่มีประสิทธิภาพ และการขาดระเบียบวินัยจึงต้องตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของมหาอำนาจยุโรป

2. ลัทธิจักรวรรดินิยมทางยุโรป

ก. ความบันดาลใจ

1. เศรษฐกิจ เป็นปัจจัยสำคัญที่สุด จากผลของการปฏิวัติอุตสาหกรรมที่ทำให้ยุโรปสามารถขยายทุนเพิ่มขึ้นมาก จึงหวังว่าการลงทุนในต่างประเทศจะช่วยให้ได้รับผลกำไรมากยิ่งขึ้นไปอีก ยิ่งไปกว่านั้นคือการหวังได้วัตถุดิบราคาถูกจากประเทศอาณานิคม นอกจากนี้ยังมีผู้รู้หลายคนที่ทำให้ความสนใจในเรื่องนี้คือ จอห์น เอ ฮอบสัน (John A. Hopson) ใน “Imperialism, A Study” (ค.ศ. 1902) และเลนินในเรื่อง “Imperialism, The Highest Stage of Capitalism (ค.ศ. 1916)

2. ลัทธิชาตินิยม (ทั้งทางสังคมและการเมือง) เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญสูงสุด โดยเฉพาะจากความรู้สึกในความเป็นผู้มีวัฒนธรรมสูงส่งเหนือชนชาติอื่นทั้งหมดเน้นที่อัฟริกาและเอเชีย จากการศึกษาทัศนะของชาร์ลส์ ดาร์วิน เรื่อง “ความอยู่รอดของผู้ที่เหมาะสมที่สุด” (survival of the fittest) และ “ภาระหน้าที่ของคนขาว” (White Men’s Burden) ได้แก่ การที่คนผิวสีล้วนเป็นผู้ไร้อารยธรรม จึงจำเป็นต้องมีคนขาวเป็นผู้นำและเป็นผู้ปกครองเพราะคนขาวนั้นล้วนเป็น “ผู้มีสติปัญญา” สำหรับกวีผู้ยิ่งใหญ่ในเรื่องนี้เป็นพิเศษคือ รัดยาร์ด คิปลิง (Rudyard Kipling)

ความสำคัญของดินแดนบางแห่งเป็นผลทางทหารด้วย ในลักษณะที่เป็นฐานทัพและเพื่อผลในการเกณฑ์กำลังพล สำหรับประเทศที่มีปัญหาประชากรล้นประเทศก็สามารถระบายพลเมืองออกไปสู่ดินแดนใหม่ได้ การเผยแพร่ศาสนาของบรรดามิชชันนารีก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดความมานะบากบั่นเดินทางเข้าไปในดินแดนต่าง ๆ และในที่สุดก็คือการส่งกองทัพนตามเข้าไปยึดครองเป็นอาณานิคมเสียเลย

ข. การปกครองอาณานิคม

1. อังกฤษ เป็นประเทศที่แสวงหาอาณานิคมได้มากที่สุดที่สุดในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ภายหลังสงครามนโปเลียนได้ครอบครองแคนาดา อินเดีย ออสเตรเลีย และยังได้ครอบครองอาณานิคมเล็ก ๆ อีกหลายแห่ง เช่น ปีนัง ดินแดนบางแห่งในอัฟริกาตอนใต้และเกาะลังกา ต่อมายังได้ดินแดนแถบมลายูในคริสต์ศตวรรษที่ 19 เซอร์ สแตมฟอร์ด รัฟเฟิลส์ (Sir Stamford Raffles : ค.ศ. 1781 – 1826) ได้ขอเช่าเกาะสิงคโปร์จากสุลต่านแห่งยะโฮ และ ใน ค.ศ. 1819 ทั้งดินแดนมลายูและสิงคโปร์ก็ได้รับการทำนุบำรุงเป็นอย่างดีจากรัฐบาลอังกฤษจนกระทั่งได้เป็นเมืองท่าสำคัญ